

Art 5: Średniowieczne kościoły Słupska i powiatu słupskiego
cz. 2

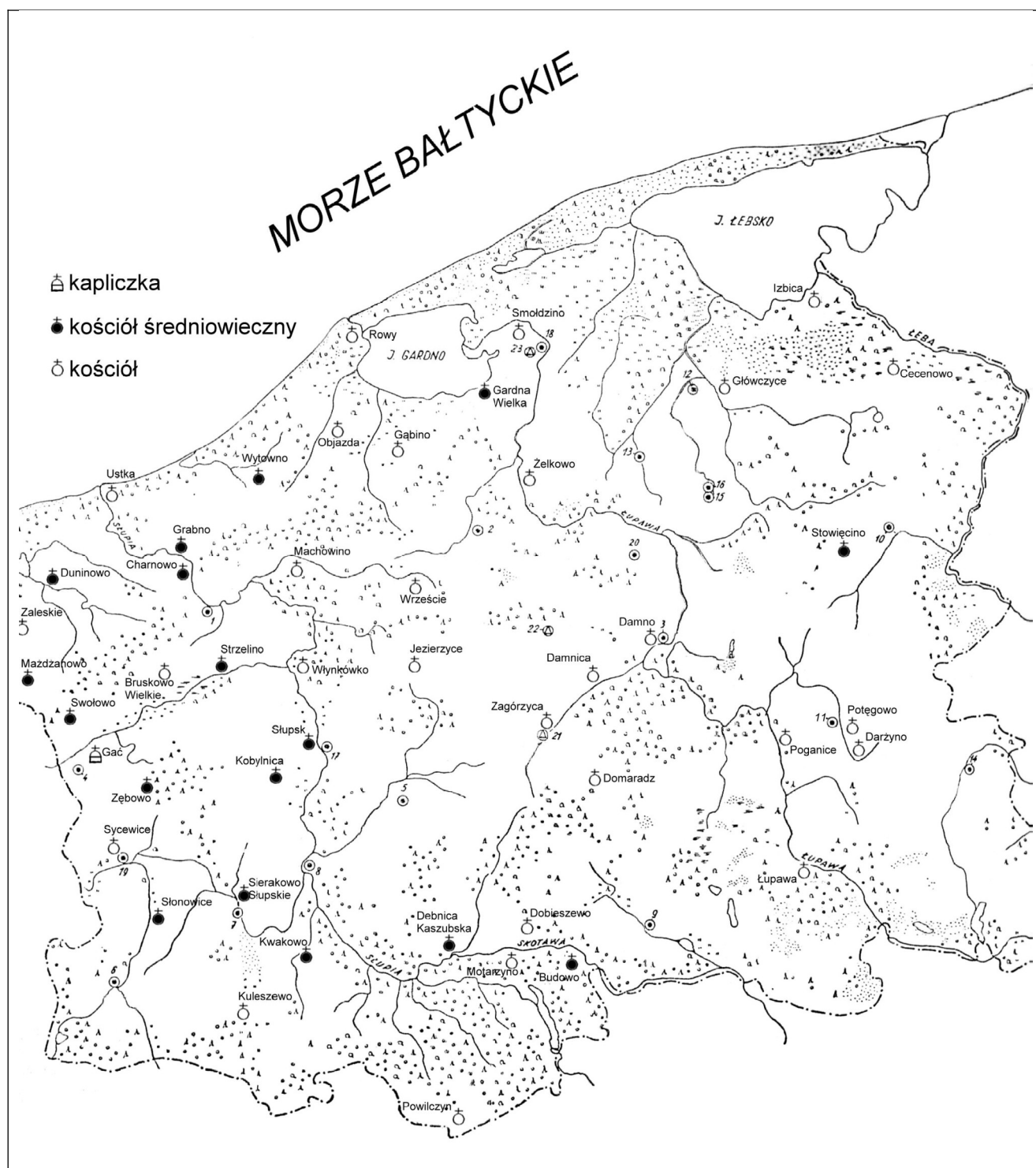
Opracowanie: Władysław Goliński

Ustka, kwiecień- grudzień 2019

Spis treści

ŚREDNIOWIECZNE KOŚCIOŁY POWIATU SŁUPSKIEGO.....	3
1. BARCINO, POW. SŁUPSKI, GM. KĘPICE.....	4
<i>Historia kościoła pw. św. Anny.....</i>	4
<i>Opis architektoniczny kościoła pw. św. Anny.....</i>	4
2. BUDOWO, POW. SŁUPSKI, GM. DĘBNICA KASZUBSKA.....	6
<i>Historia kościoła pw. Matki Boskiej Królowej Polski.....</i>	6
<i>Opis architektoniczny kościoła pw. Matki Boskiej Królowej Polski.....</i>	6
3. CHARNOWO, POW. SŁUPSKI, GM. USTKA.....	10
<i>Historia kościoła pw. Znalezienia Krzyża Świętego.....</i>	10
<i>Opis architektoniczny kościoła pw. Znalezienia Krzyża Świętego.....</i>	10
4. DĘBNICA KASZUBSKA POW. SŁUPSKI, GM. DĘBNICA KASZUBSKA.....	11
<i>Historia kościoła pw. św. Jana Chrzciciela.....</i>	11
<i>Opis architektoniczny kościoła pw. św. Jana Chrzciciela.....</i>	11
5. DUNINOWO, POW. SŁUPSKI, GM. USTKA.....	13
<i>Historia kościoła pw. Matki Boskiej Częstochowskiej.....</i>	13
<i>Opis architektoniczny kościoła pw. Matki Boskiej Częstochowskiej.....</i>	13
6. GARDNA WIELKA, POW. SŁUPSKI, GM. SMOŁDZINO.....	16
<i>Źródła; KOŚCIÓŁ W GARDNIE WIELKIEJ.....</i>	16
<i>Opis architektoniczny kościoła pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny.....</i>	17
7. GRABNO- ZIMOWISKA, POW. SŁUPSKI, GM. USTKA.....	19
<i>Historia kościoła pw. św. Mikołaja.....</i>	19
<i>Opis architektoniczny kościoła pw. św. Mikołaja.....</i>	19
8. KOBYLNICA, POW. SŁUPSKI, GM. KOBYLNICA.....	21
<i>Historia kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa.....</i>	21
<i>Opis architektoniczny kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa.....</i>	22
9. KWAKOWO, POW. SŁUPSKI, GM. KOBYLNICA.....	23
<i>Historia kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny.....</i>	23
<i>Opis architektoniczny kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny.....</i>	23
10. MOŹDŻANOWO, POW. SŁUPSKI, GM. USTKA.....	25
<i>Historia kościoła pw. św. Bartłomieja Apostoła.....</i>	25
<i>Opis architektoniczny kościoła pw. św. Bartłomieja Apostoła.....</i>	25
11. OSOWO, POW. SŁUPSKI, GM. KĘPICE.....	28
<i>Historia kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa.....</i>	28
<i>Opis architektoniczny kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa.....</i>	28

Średniowieczne kościoły powiatu słupskiego

Ryc. 1 Rozmieszczenie kościołów na planie byłego województwa słupskiego.

Mapka nie pokazuje położenia dwóch średniowiecznych kościołów, mianowicie kościołów w Osowie i Barcinie, bo nie obejmuje gminy Kępice- przyłączonej przy ostatnim podziale administracyjnym. Kościoły te występują w części opisowej.

1. BARCINO, pow. słupski, gm. Kępice

Historia kościoła pw. św. Anny

(Źródło „Ziemia Słupska- dzieje i kultura”)

Kościół wzniesiono w 2-giej połowie XVI w., wieża kościoła została wzniesiona w XVII w. (niektóre źródła podają powstanie wieży w XVIIIw.) Kościół został powiększony w XIX w. o całe dwa przęsła, naśladujące pierwotną zabudowę.

Z dawnego wyposażenia kościoła zachowała się średniowieczna chrzcielnica kamienna, ołtarz główny z II połowy XVIII wieku, ołtarz boczny w kaplicy z XIX wieku oraz dwa lichtarze z 1853 roku.

Opis architektoniczny kościoła pw. św. Anny

Poniższy opis jest sporządzony na podstawie opracowania: Marek Ober; *Katalog architektury średniowiecznych kościołów wiejskich Pomorza Zachodniego (maszynopis), Barcino*. Szczecin 1992.

BARCINO, woj. słupskie, gm. Kępice, siedziba parafii (Bartin)

WEZWANIE KOŚCIOŁA. Kościół p.w. św. Anny.

WIADOMOŚCI ŹRÓDŁOWE O HISTORII KOŚCIOŁA. Przed 1945r. hełm wieży wieńczyła chorągiewka z datą 1739 (zapewne rok wykonania hełmu). Kościół przebudowany i powiększony w latach 1864-65.

CZY KOŚCIÓŁ JEST ORIENTOWANY? Orientowany.

MATERIAŁ BUDOWLANY, TECHNIKA MURARSKA. Murowany z cegły, w nawie 6-7,5 * 11-11,5 * 24-25,5cm; w wieży 7-8 * 12,5-13,5 * 27-30cm; w wątku nieregularnym i wendyjskim, w nawie miejscami z użyciem przyciętych fragmentów cegły krótszych od główki. W dolnej części S elewacji wieży fragmentami dekoracyjnego wątku z zendrówek, tworzącego wzór z rombów. W dolnych partiach murów wieży nieliczne niewielkie głazy umieszczone pojedynczo w ceglany licu w porządku warstwowym, partie cokołowe wieży i miejscami nawy z dużych, przełamanych gładów. W wieży i ścianie W nawy niezamurowane otwory po maczulcach rusztowań, w bocznych ścianach nawy otwory te nie występują. Kościół nieotynkowany.

STOPIEŃ ZACHOWANIA PIERWOTNEJ, ŚREDNIOWIECZNEJ SUBSTANCJI KOŚCIOŁA. Kościół został w latach 1864-65 przedłużony ku E o ok. 2. przęsła trójboczne zamknięcie o formach ściśle naśladujących architekturę pierwotnej części budowli. Jednocześnie od S dobudowano dużą neogotycką kruchtę. Zachowały się ściany boczne pierwotnej nawy, wieża i część detalu. Znaczne partie lica i ościeży otworów wymieniono podczas przebudowy.

ROZWIĄZANIE PRZESTRZENNE. Sala pierwotnie bezwieżowa, o niemożliwej do ustalenia formie zamknięcia E, od W późniejsza, znacznie węższa, kwadratowa wieża dostawiona do W ściany nawy Szer. nawy 9,54m; wieży 4,9m; dł. nawy w części pierwotnej 16,2m; wieży 5,1m; gr. ściany W nawy 0,68m, ścian bocznych 0,57m.

OPIS WNĘTRZA KOŚCIOŁA. Ściany grubo otynkowane, o wyrównanym licu. W ścianie N 4 lizeny, u dołu występujące 0,32m przed lico, na wys. 1,27m nad poziom posadzki splecione dwiema odsadzkami do 0,14m, zakończone na wys. 2,9m nad poziom posadzki. Spośród lizen 3 odpowiadają ściśle zewnętrznym przyporom, ostatnia (1. od E) - zakończeniu E pierwotnej ściany N. Są to więc przypory częściowo wciągnięte do wnętrza nawy. Od wewnątrz brak śladów styku ścian pierwotnych i z XIXw., zamknięcie prezbiterium wyróżnione pionowymi uskokami, zwężającymi wewnątrz o 0,3m od N i S. Przejście z wieży do nawy i wejście z kruchty prostokątne, z XIXw.

PORTALE, NA ZEWNĄTRZ KOŚCIOŁA. Portal W wieży ujęty 2 uskokami, w dolnej partii posiada ościeża pierw., podwyższony i zamknięty łukiem ostrym w XIXw. Pierwotna forma łuku portalu niemożliwa do ustalenia. Szer. zewnętrzna portalu 2,1m.

OKNA (tylko średniowieczne). Okna pierwotnej części nawy duże (szer. w świetle 1,08m), ostrołukowe, ujęte sfazowanym uskokiem z węgarem tworzącym prosty uskok. Większość cegieł w oknach wymieniona w XIXw., większe partie ościeży zachowało 3. od W okno ściany N, w 1. od

W oknie ściany S zachowały się fragmenty lewej nasady łuku. W części nawy z XIXw. okna wzorowane na oknach pierwotnych, w bokach zamknięcia znacznie mniejsze.

OPIS ZEWNĘTRZNY KOŚCIOŁA (oprócz okien i portali). Nawa oszkarpowana, wydatne (0,8m) 2-uskokowe przypory szer. 0,75m, w narożach W ustawione skośnie. Przypory części z XIXw. wzorowane na pierwotnych. Brak cokołu. Nawę obiega także w XIXw. części szeroki podokapowy fryz ząbkowy wys. 4. warstw cegieł, którego odcinki zakończone są w odległości 1. główki cegły od przypór. W widoku obok wieży częściach szczytu W po 1. małej blendzie o łuku półkołowym, łuki całkowicie odnowione cegłą XIXw. W bocznych ścianach wieży w 1/2 jej wysokości małe okienko o łuku odcinkowym, w górnej części po 2 duże, wys. otwory dźwiękowe zamknięte łukami odcinkowymi. W ścianie W tylko 1 otwór o łuku odcinkowym, zapewne powiększony w XIXw.

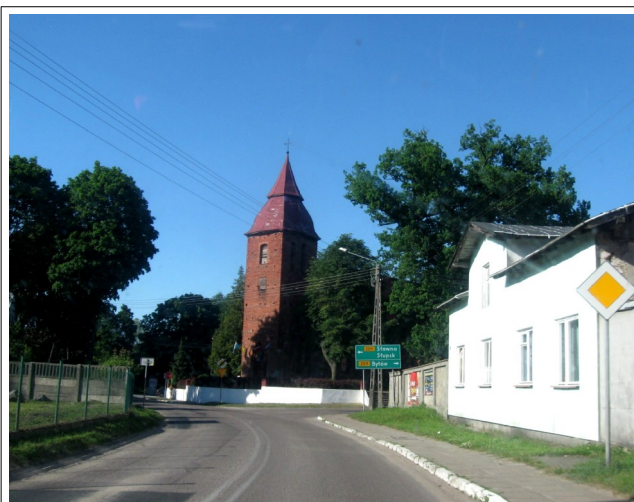
WIDOCZNE W ARCHITEKTURZE KOŚCIOŁA ODZWIERCIEDLENIA WPŁYWÓW INNYCH BUDOWLI, EWENTUALNE WPŁYWY NA INNE BUDOWLE. Wydatne przypory o 2 uskokach, wobec braku jakichkolwiek śladów planowanych sklepień pełniące jedynie rolę członującego rytmicznie elewację elementu dekoracyjnego, mogą być wzorowane na przyporach naw bocznych kościoła NMP w Sławnie. Częściowe wciągnięcie przypór do wnętrza, z całą pewnością nie są to późniejsze podpory empor, gdyż wysokość ich odsadzek jest zbyt mała, całkowicie nieprzydatna do oparcia podłóg empor ma w pobliskich miastach jedną tylko analogię w małej, centralnej kaplicy św. Jerzego w Słupsku z końca XVw., było za to popularne w późnogotyckiej architekturze zachodniej części Pomorza w sakralnych budowlach Stargardu, Szczecina i Pyrzyc; a także na wschodzie w późnogotyckich kościołach Gdańska. W architekturze kościołów wiejskich jest to motyw bardzo rzadki, poza Barcinem zastosowano go tylko w dwóch kościołach: w Suchej Koszalińskiej i w Karsiborzu k. Świnoujścia, a więc również w znacznej odległości od podobnych rozwiązań w miastach.

DATOWANIE. Wydatne przypory, ostrołukowe okna i fryz ząbkowy są formami typowymi dla gotyckiej architektury Pomorza. Motywem pozwalającym datować nawę na przełom XVw. i XVIw. jest przede wszystkim częściowe wciągnięcie przypór do wnętrza nawy. Znaczna szerokość fryzu ząbkowego, uznana przez J. Kohte za podstawę do znacznie późniejszego datowania jako charakterystyczna dla schyłku średniowiecza, nie wydaje się być kryterium na tyle istotnym, by przesunąć datowanie na 2. poł. XVIw., gdyż np. w szczycie kościoła w Borkowie Wielkim k. Łobza z 1506r. Występuje fryz ząbkowy o wysokości zaledwie 1. warstwy cegieł. Wieża pochodzi zapewne z poł. XVIw., o czym świadczy portal o gotyckiej jeszcze formie, lecz o profilowaniu silnie spłyconym, ograniczonym do 2. zaledwie uskoków, jak w Dębnicy Kaszubskiej (1584r.). Obecność w ścianie S wieży gotyckiego dekoracyjnego wątku z zendrówek, tworzącego wzór rombowy, przeczy datowaniu wieży przez J. Kohte na XVIIw.

LITERATURA. 1. J. Kohte, Die Bau- und Kunstdenkmäler..., Kr. Schivelbein, Dramburg, Neustettin, Bublitz u. Rummelsburg, s.114-115. Datowanie: 2. poł. XVIw., wieża XVIIw.

2. P. Maliszewski, Zabytki..., z.6, s.18. Datowanie: 2. poł. XVIw., wieża XVIIw.

3. Schematyzm..., s.278-279. Datowanie: 2. poł. XVIw., wieża 1739r.

Fot. 17. Barcino, kościół na drugim planie-
Wikipedia

2. BUDOWO, pow. słupski, gm. Dębница Kaszubska

Historia kościoła pw. Matki Boskiej Królowej Polski

(Źródło „Ziemia Słupska- dzieje i kultura”)

Kościół, zdaniem ekspertów pochodzi z pierwszej poł. XIVw., wieża kościelna z XVI w. Jest wymurowany z cegły. Kościół uległ pożarowi, po tym zdarzeniu zmieniona została konstrukcja dachu. Z zabytkowego wyposażenia kościoła zachowała się rokokowa polichromia o motywach roślinnych z XVIII wieku i barokowe zdobienia.

Opis architektoniczny kościoła pw. Matki Boskiej Królowej Polski

Poniższy opis jest sporządzony na podstawie opracowania: Marek Ober; *Katalog architektury średniowiecznych kościołów wiejskich Pomorza Zachodniego (maszynopis)*, Budowo. Szczecin 1992.

BUDOWO, pow. słupski, gm. Dębница Kaszubska, siedziba parafii (Budow)

WEZWANIE KOŚCIOŁA. Kościół p.w. MB Królowej Polski

WIADOMOŚCI ŹRÓDŁOWE O HISTORII KOŚCIOŁA. Wg dokumentu ok. 1600r. kościół w Budowie istniał od ok. 300 lat.

WIADOMOŚCI O PRZEBUDOWACH, ZNISZCZENIACH, KONSERWACJI KOŚCIOŁA. W 1607r. kościół odnowiono, spłonął w 1815r., odbudowano go w 1816r.

CZY KOŚCIÓŁ JEST ORIENTOWANY? Orientowany.

MATERIAŁ BUDOWLANY, TECHNIKA MURARSKA. Nawa murowana z cegły 8-8,5*13-13,5*28-29cm z dużą ilością przepalek, w wątku wendyjskim i nieregularnym, w otworach kształtka o profilu fazy i ćwierćłobka. Spoiny opracowane wypukło. Nawę oczyszczono w ostatnich latach z grubego tynku, otynkowane tylko fragmenty ściany W przy wieży. Miejscami nad powierzchnią terenu widoczna górna część fundamentu z nieobrobionych głazów. Wieża grubo otynkowana, ustalenie materiału budowlanego niemożliwe. Przy powierzchni terenu widoczne duże, nieobrobione głazy.

STOPIEŃ ZACHOWANIA PIERWOTNEJ, ŚREDNIOWIECZNEJ SUBSTANCJI KOŚCIOŁA. Zachowane mury kościoła z większością detalu. Okna przekształcone, większość przypór usunięta.

ROZWIĄZANIE PRZESTRZENNE. Duża sala prostokątna pierwotnie bezwieżowa, od W dostawiona później kwadratowa wieża, której E ścianę nadbudowano nad W ścianą nawy. Szer. nawy 10,7m, wieży 6,9m, dł. nawy 24,7m, wieży 5,9m, całego kościoła 30,6m; gr. murów nawy poniżej odsadzki 1,06m; ściany W wieży 0,83m.

OPIS WNĘTRZA KOŚCIOŁA. Ściany grubo otynkowane o wyrównanym licu. W ścianach bocznych nawy na wysokości 2,53m nad poziomem posadzki biegnie odsadzka szerokości 15cm (w ścianie S przez całą długość nawy, w ścianie W tylko pomiędzy portalem S i narożem E). We wroźnikach E odsadzka przechodzi na ścianę E, gdzie między oknami podnosi się w kształcie lekko zaostrego łuku, mogącego być tarczową nasadą niskiego sklepienia (wys. łuku ok. 4,6m nad poziom posadzki). W dolnej części ściany E szereg 6 nisz o łukach odcinkowych (2. nisz od S ma łuk półkołowy, lekko załamany w nasadach), szer. nisz 0,53-0,61m, wys. 0,94-1,2m, gł. 0,3-0,44m. Nad łukami dwu środkowych, najszerszych i najgłębszych nisz, biegną łukiem odcinki gzymsu z główek. Wewnątrz wieży dawniej portal W nawy, duży, o silnie zaokrąglonym ostrołuku, z łukiem okalającym z wozówek, ościeża o profilu dwóch uskoków o narożach ściętych wklęsłą (ćwierćłobkiem). Portal obecnie częściowo zamurowany, w jego wierzchołku wewnętrzny uskok skutą w celu pomieszczenia wejścia na chór muzyczny. Szerokość wewnętrzna portalu 2,1m, wys. 4,1m; być może właściwy otwór przejścia był pierwotnie mniejszy, a obecne profilowane ościeża tworzyły okalającą go blendę. Wieża o konstrukcji z niewydatnymi wewnętrznymi filarami wroźnymi, połączonymi łukami odcinkowymi poniżej stropu przyziemia.

PORTALE, NA ZEWNĄTRZ KOŚCIOŁA. Portal W wieży o łuku półkołowym, pozbawiony profilu i niszy portalowej od wewnątrz, w 1986r. ubytki tynku odsłaniały w archiwolcie cegłę z XIXw., w 1987r. portal ujęto nową opaską z tynku. Średniowieczna forma portalu nie zachowała się. Wejście do nawy w ścianie S prostokątne, z XIXw.

OKNA (tylko średniowieczne). Okna przekształcone w XIXw., duże o łukach odcinkowych. W ścianie E zamurowane duże okno pierwotnie o silnie zaokrąglonym łuku ostrym, ujęte profilem 2 sfazowanych uskoków, szer. między zewnętrznymi uskokami 2,75m. W ścianie S przy oknach obecnych widoczne ślady zniszczonych okien pierwotnie ostrołukowych, zapewne ujętych uskokiem, szer. 1,78m. Wszystkie pierwotne okna z łukami okalającymi z wozówek, główek i dziewiątek.

OPIS ZEWNĘTRZNY KOŚCIOŁA (oprócz okien i portali). Nawa pierwotnie oszkarpowana, w ścianie S i częściowo N widoczne ślady skutych przypór o szer. 0,75-0,78m, dzielących elewację nawy na 5 przęseł. Zachowane przypory narożne, dwuuskokowe (górny uskok obiega przyporę z 3 stron), w narożach E skośne, w narożach W proste. Brak cokołu, gzyms podokapowy z XIXw. W ścianie E poniżej zamurowane okna 3 blendy o łukach odcinkowych, szer. 0,62m, wys. 1,16m, gł. 0,16m; oddzielone laskami o szer. 1. główki cegły. W lewej (S) części ściany E widoczny pionowy szew lub pęknięcie. Szczyt E o częściowo obniżonych krawędziach, co spowodowało zniszczenie fragmentów łuków niektórych blend. U podstawy biegnie przez całą szer. ściany E fryz tynkowy wysokości 3 warstw cegieł, ujęty od góry i dołu niewydatnymi gzymsikami z główek. Szczyt bogato rozczłonkowany: na osi duża wnęka w kształcie prostego krzyża łacińskiego, nad którego ramionami biegną 2 odcinki fryzu ząbkowego wys. 3 warstw. Po obu stronach krzyża, poniżej jego ramion po 4 blendy, z których wewnątrz zamknięte są prosto (być może pierwotnie, przed obniżeniem szczytu, łuki tych blend znajdowały się w wierzchołku nad ramionami krzyża i fryzem ząbkowym); 2. od środka ostrołukowo, natomiast 3. od środka-dwułuczem ostrołukowym. W 4 blendach najbliższych środka szczytu po 2. wąskie nisze zamknięte ostrołukowo, dolne z nich znacznie niższe, w 6. niszach małe prostokątne okienka wentylacyjne poddasza. Blendy rozmieszczone są w niewielkich odstępach, pasy muru m. nimi mają szer. od 1 główki do główki wraz z wozówką, maleje ona od środka ku nasadom szczytu. Szczyt W w większości zasłonięty przez wieżę, w widocznych fragmentach rozczłonkowany blendami o zamknięciu schodkowo uszeregowanym dwułuczem, na S od wieży półkołowym, na N-ostrołukowym. Wieża niemal pozbawiona dekoracji, w ścianach bocznych po 2 małe prostokątne szczelinowe okienka, oraz w górnej części po 2. wąskie otwory dźwiękowe, zamknięte łukami półkołowymi. W elewacjach S i E krótkie odcinki szerokiego wnątkowego fryzu podokapowego.

WIDOCZNE W ARCHITEKTURZE KOŚCIOŁA ODZWIERCIEDLENIA WPŁYWÓW INNYCH BUDOWLI, EWENTUALNE WPŁYWY NA INNE BUDOWLE. Przebieg odsadzki w ścianie E wewnątrz nawy w formie łuku tarczowego sklepienia (porównaj z opisem w punkcie 8) uznać można za jedyny ślad pierwotnej- zarzuconej już w trakcie budowy ściany E- koncepcji bogatszego, niż zrealizowane, rozwiązania przestrzennego kościoła. Ponieważ łuk tarczowy jest

zbyt wąski, by mógł posłużyć do przesklepienia całej szerokości nawy, można interpretować go alternatywnie jako świadectwo:

a) planowanego pierwotnie trójbocznego, sklepionego zamknięcia salowego wnętrza (lub- co mniej prawdopodobne ze względu na wymiary- wyodrębnionego prezbiterium). Ściana E byłaby wówczas pierwotnie znacznie krótsza, jednak pionowy szew w jej S części nie może być śladem poszerzenia po zmianie planu. Szew ten nie odpowiada bowiem wyznaczonej przez rozpiętość łuku tarczowego długości ściany wieloboku, zlokalizowany jest zbyt daleko od osi kościoła (nasada łuku przypada na N od obecnego okna, natomiast szew ok. 2,5m dalej, na S od okna). Trójboczna forma zamknięcia nawy miałyby analogie w salowych kościołach rejonu Sławna i Darłowa, np. Stary Kraków czy Stary Jarosław.

b) zamierzonego podziału wnętrza na 3 nawy (byłyby to wówczas łuk tarczowy sklepienia nawy środkowej) w układzie halowym, przy czym nie wykonano już łuków tarczowych sklepień naw bocznych. Reliktem tego założenia byłyby również skośne przypory w E narożach nawy. Bezwieżowa, pozbawiona chóru hala o prostokątnym rzucie korpusu, byłaby rozwiązaniem unikatowym, jedyną analogię na zachód od Regi, daleko poza granicami Pomorza, mógłby stanowić znacznie wcześniejszy kościół w Hohen Viecheln pomiędzy Wismarem i Schwerinem w Meklemburgii, wzniesiony na początku XIVw. Bardziej prawdopodobne jest założenie, że źródłem koncepcji kościoła w Budowie mogły być po odpowiedniej redukcji- późnogotyckie halowe świątynie Gdańska. Fryz tynkowy ujęty gzymsikami z główek, biegnący przez całą szerokość elewacji od naroża do naroża, jest elementem dekoracyjnym typowym dla architektury Prus, natomiast na Pomorzu występuje bardzo rzadko, w pojedynczych zabytkach, których detal można wiązać z pruskimi właśnie wpływami. Zastosowane w szczytach formy blend są częste zarówno na Pomorzu, jak i w Prusach, zamknięcie dwułuczem odgrywało znaczną rolę szczególnie w okresie późnego gotyku na terenie państwa zakonnego, w tym także Gdańska. Dla motywu krzyża w szczycie E, bardzo archaicznego w kontekście pozostałych detali, wskazanie bezpośredniego pierwowzoru nie jest możliwe. Zapewne nawiązuje on do XIIIw. Granitowo- ceglanych szczytów kościołów Meklemburgii i zależnych od nich podobnych kompozycji w rejonie Szczecina (Wołczkowo, Mierzyn); być może za pośrednictwem nielicznych późnogotyckich redakcji motywu w rejonie Stargardu, zwłaszcza w szczycie kościoła w Suchaniu z poł. XVw. (podobną, jak w Budowie, rolę uzyskał duży krzyż w szczycie kościoła w Sądowie w rejonie Pyrzyc). Pozbawioną wystroju wieżę należy zaliczyć do kręgu wpływów monumentalnych wież Słupska, Darłowa i Sławna (fasada W).

Architektura kościoła w Budowie łączy tradycje pomorskie z wpływami z terenu Prus, przy czym pierwotna, bardzo wcześnie zarzucona koncepcja ukształtowania przestrzeni wnętrza- na ile możliwe jest jej rozpoznanie, przy czym za bardziej prawdopodobną uznać należy drugą z wymienionych rekonstrukcji - wydaje się świadczyć o przewadze impulsów płynących ze wschodu. Wobec położenia wsi w pobliżu granicy ziemi słupskiej z pozostającą w latach 1329-1455 we władaniu zakonu krzyżackiego ziemią bytowską, na rubieży zasięgu średniowiecznego wiejskiego murywanego budownictwa sakralnego na Pomorzu, odzwierciedlenie w formach kościoła krzyżujących się wpływów z obu wielkich nadbałtyckich regionów sztuki jest naturalnym zjawiskiem.

DATOWANIE. Ostrołukowe blendy szczytu E i silnie zaokrąglone łuki ostre okien i portalu W nawy, wraz z częściowo półkołowymi łukami szczytu W pozwalają datować nawę kościoła na 2. połowę XVw. Motyw krzyża w szczycie E, służący autorom dotychczasowych opisów kościoła za podstawę datowania na XIVw. lub przełom XIII i XIVw., nie upoważnia do takich wniosków, gdyż jest na obszarze położonym na wschód od Regi zjawiskiem całkowicie wyjątkowym; natomiast z 2. połowy XVw. znane są analogiczne, późnogotyckie redakcje tego motywu z okolic Stargardu i Pyrzyc. Za powstaniem kościoła dopiero w 2. połowie XVw. przemawia także jego planowana, niezrealizowana forma przestrzenna.

Wieża w obecnym stanie, z przekształconym portalem, nie daje podstaw do ściślejszego datowania. Jako młodsza od nawy mogła powstać w końcu XVw. lub na początku XVIw., z przypuszczeniem tym zgodna jest półkołowa forma łuków otworów dźwiękowych.

LITERATURA.

1. L. Böttger, Die Bau- und Kunstdenkmäler..., Kr. Stolp, s.2-3. Rys.3 Datowanie: okres gotyku.
2. H. Heyden, Neue Aufsätze..., s.192.
3. F. Mamuszka, J. Stankiewicz, Zabytki..., s.17 i 19 (w katalogu brak opisu miejscowości).
Datowanie: 1. poł. XIVw.
4. P. Maliszewski, Zabytki..., z.6, s.5. Datowanie: XIII/XIVw. 1. poł. XIVw., wieża XIV/XVw.
5. Schematyzm..., s.113. Datowanie: XIII/XIVw., wieża XVIw.

Fot. 18. Budowo, kościół NMP.- Wikipedia

3. CHARNOWO, pow. słupski, gm. Ustka

Historia kościoła pw. Znalezienia Krzyża Świętego

(Źródło „Ziemia Słupska- dzieje i kultura”)

Źródła są zgodne co do pochodzenia kościoła (a właściwie jego wieży) z XVw. Korpus kościoła pochodzi z XVIII wieku, posiada konstrukcję szachulcową w jego starszej części i murowaną w jego nowszej części, był przebudowany w II- giej połowie XIX wieku. Z zabytkowego wyposażenia kościoła zachował się ołtarz główny z przełomu XVII i XVIII wieku, prospekt organowy, empora i ławy z tego samego okresu oraz zabytkowe stalle z 1625 roku.

Opis architektoniczny kościoła pw. Znalezienia Krzyża Świętego

Poniższy opis jest sporządzony na podstawie opracowania: Marek Ober; *Katalog architektury średniowiecznych kościołów wiejskich Pomorza Zachodniego (maszynopis), Charnowo. Szczecin 1992.*

CHARNOWO, woj. słupskie, gm. Ustka, parafia Ustka (Arnshagen) W 1337r. Arndeshagen.

WEZWANIE KOŚCIOŁA. Kościół p.w. Znalezienia Krzyża Św.

WIADOMOŚCI ŹRÓDŁOWE O HISTORII KOŚCIOŁA. Proboszcz w Charnowie wzmiankowany w 1412r., w latach 1539 i 1566 dokonano wizytacji kościoła.

CZY KOŚCIÓŁ JEST ORIENTOWANY? Orientowany.

MATERIAŁ BUDOWLANY, TECHNIKA MURARSKA. Wieża murowana z cegły 7,5-8,5 * 12-13 * 26-28,5cm, liczne przepałki, pojedyncze główki z brunatną glazurą, watek gotycki i nieregularny, w partii cokołowej do nierównej wysokości, maksymalnie do ok. 1m, oraz pojedynczo w elewacji W przełamane głązy, płaską powierzchnią przełamu ściśle licujące z ceglany murem.

STOPIEŃ ZACHOWANIA PIERWOTNEJ, ŚREDNIOWIECZNEJ SUBSTANCJI KOŚCIOŁA. Ze średniowiecznego kościoła zachowała się tylko wieża. Nawa wraz z poprzecznymi aneksami ryglowa z XVII-XVIIIw.

ROZWIĄZANIE PRZESTRZENNE. Wieża na planie kwadratu, szerokość 5,3m; długość 5,1m; grubość ściany W 1,18m.

OPIS WNĘTRZA KOŚCIOŁA. Wieża otwarta na nawę niewielką ostrołukową arkadą opprofilowaną 2 uskokami, wewnętrznymi, uskok częściowo zasłonięty przez drewnianą ościeżnicę drzwi nawy Szerokość przejścia arkady 2,4m.

PORTALE, NA ZEWNĄTRZ KOŚCIOŁA. Portal W wieży ostrołukowy, ujęty 2 uskokami i łukiem okalającym z wozówek, szerokość portalu 1,92m, przejścia 1,32m; wysokość 2,60m, przejścia 2,32m. Portal jest przesunięty o 0,3m w stosunku do osi symetrii wieży.

OPIS ZEWNĘTRZNY KOŚCIOŁA (oprócz okien i portali). W każdej ze ścian (W, N i S) w 1/2 wysokości wieży małe okienko o łuku półkołowym, ujęte ostrołukową niszą. W górnej części po 2 otwory dźwiękowe o łuku półkołowym, ujęte 1. uskokiem. W ścianie W poniżej otworów dźwiękowych dodatkowo niewielka blenda kołowa. W ścianie E powyżej dachu nawy 2. niewielkie otwory dźwiękowe o łukach półkołowych.

WIDOCZNE W ARCHITEKTURZE KOŚCIOŁA ODZWIERCIEDLENIA WPŁYWÓW INNYCH BUDOWLI, EWENTUALNE WPŁYWY NA INNE BUDOWLE. Masywna bryła wieży, pozbawiona istotnego rozczłonkowania, nawiązuje zapewne do wieży kościoła NMP w Darłowie. Blenda kołowa w elewacji W ma analogię w wieżach pobliskich kościołów w Grabnie - Zimowiskach (gdzie towarzyszy jej fryz ząbkowy) i w Moźdzanowie gdzie w ścianie W występują 2. takie blendy, natomiast po jednej- w ścianach bocznych). Być może w wieżach tej grupy naśladowano 2. duże blendy z górnej części elewacji W wieży kościoła w Kwakowie koło Słupska z połowy Xvw.

DATOWANIE. Współwystępowanie w detalu wieży łuków ostrych i półkołowych oraz obecność blendy kołowej pozwalają datować wieżę na 2. połowę XV w.

LITERATURA.

1. Böttger, Die Bau- und Kunstdenkmäler..., Kr. Stolp, s.1.

Datowanie: średniowiecze.

2. Heyden, Neue Aufsätze..., s. 199.

3. H. Schulz, Pommersche..., s.89.

Datowanie: średniowiecze.

4. F. Mamuszka, J. Stankiewicz, Zabytki..., s. 72. Datowanie: XVw.

5. P. Maliszewski, Zabytki..., z.6, s.27. Datowanie: XVw.

6. Schematyzm..., s.346. Datowanie: XVw.

Fot. 19. Charnowo, kościół widziany od północy

Fot. 20. Charnowo, kościół widziany od zachodu

4. DĘBNICA KASZUBSKA pow. słupski, gm. Dębница Kaszubska

Historia kościoła pw. św. Jana Chrzciciela

(Źródło „Ziemia Słupska- dzieje i kultura”)

Jednym z ciekawszych zabytków jest stojący we wsi niegdyś ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki kościół parafialny. Kościół został pobudowany w 1584 roku. Kościół został odnowiony i powiększony w latach 1781-86.

Opis architektoniczny kościoła pw. św. Jana Chrzciciela

Poniższy opis jest sporządzony na podstawie opracowania: Marek Ober; *Katalog architektury średniowiecznych kościołów wiejskich Pomorza Zachodniego (maszynopis), Dębница Kaszubska*. Szczecin 1992.

DĘBNICA KASZUBSKA, pow. słupski, siedziba gminy i parafii (Raths- Damnitz)

WEZWANIE KOŚCIOŁA. Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela.

WIADOMOŚCI ŹRÓDŁOWE O HISTORII KOŚCIOŁA. Kościół zbudowany w 1584r., odnowiony i powiększony w latach 1781-86.

CZY KOŚCIOŁ JEST ORIENTOWANY? Orientowany.

MATERIAŁ BUDOWLANY, TECHNIKA MURARSKA. Gruba warstwa tynku uniemożliwia dokładne ustalenie budulca kościoła. W dolnych partiach wieży i ścianach bocznych nawy spod

tyнку widoczne miejscami niewielkie, nieobrobione kamienie. U podstawy W naroży wieży duże płaskie głązy, występujące przed lico do ok. 0,4m. W górnej części W elewacji wieży ubytek tynku odsłania cegłę o średniowiecznym formacie i drobne kamienie.

STOPIEŃ ZACHOWANIA PIERWOTNEJ, ŚREDNIOWIECZNEJ SUBSTANCJI KOŚCIOŁA. Zachowana jest w całości pierwotna forma wieży wraz z detalem oraz boczne ściany nawy, jednak z przekształconymi oknami. W XVIIIw. kościół przedłużono ku E o ryglową krótką nawę poprzeczną i trójboczne prezbiterium, w związku z czym rozebrano E ścianę pierwotnej nawy.

ROZWIĄZANIE PRZESTRZENNE. Sala prostokątna z zapewne równoczesną kwadratową wieżą W (tynki uniemożliwiają stwierdzenie stosunku wiekowego wieży i nawy. Szerokość nawy 7,3m; wieży 6,9m; dł. nawy 13,3m, wieży 7m, całej pierwotnej części kościoła 20,3m; gr. muru W wieży 0,93m. Nawa zapewne nie uległa znacznemu skróceniu podczas rozbudowy kościoła.

OPIS WNĘTRZA KOŚCIOŁA. Ściany nawy i przyziemia wieży grubo otynkowane, o wyrównanym licu. Wieża otwarta na nawę niemal całą szerokością wnętrza, zwężoną tylko o 2 płytkie lizeny w przejściu, występujące 13cm przed lico ścian wieży. Otwór z wieży do nawy nie ma formy arkady, zakończony jest poziomo na wysokość stropu nawy.

PORTALE, NA ZEWNĄTRZ KOŚCIOŁA. Portal W wieży ostrołukowy, ujęty 2 uskokami, szer. 2,17m, przejście szer. 1,65m; wys. 2,78m. Wewnętrzny uskok portalu zasłonięty i spłycony przez drewnianą ościeżnicę drzwi. Od wewnątrz wieży przejście bez niszy portalowej.

OKNA (tylko średniowieczne). Okna nawy duże, o łukach odcinkowych, z XVIIIw. W przyziemiu wieży bezpośrednio nad wierzchołkiem łuku portalu W małe okienko o łukach odcinkowych; podobne, nieco większe okienka w ścianach N i S. Na piętrze wieży w ścianach W, N i S po 1. niewielkim okienku prostokątnym. Okienka wieży pochodzą zapewne z czasu jej budowy.

OPIS ZEWNĘTRZNY KOŚCIOŁA (oprócz okien i portali). Kościół nieoszkarpowany, jedynie w narożach W nawy płytkie, bezuskokowe lizeny szer. 1,4m, występujące 0,2m przed lico nawy ku N i S. Brak cokołu, gzyms podokapowy z XVIIIw. W górnej części ścian wieży bezpośrednio pod koroną muru w każdej z 4 ścian po 2 przeźrocza dźwiękowe o łukach odcinkowych, w ścianie W obecnie zamurowane.

WIDOCZNE W ARCHITEKTURZE KOŚCIOŁA ODZWIERCIEDLENIA WPŁYWÓW INNYCH BUDOWLI, EWENTUALNE WPŁYWY NA INNE BUDOWLE. Wieża kościoła pozbawiona dekoracji, z wysoko umieszczonymi przeźrociami dźwiękowymi o łukach odcinkowych oraz ostrołukowym uskokowym portalem mimo powstania w 1584r. Posiada wszelkie cechy późnogotyckich wież kościołów wiejskich okolic Słupska i Sławna w ich najprostszej, pozbawionej dekoracji blendami wersji (porównaj np. wieżę kościoła w Zębowie). Nowożytnym już elementem są trzy małe okienka w przyziemiu oraz- być może- nadanie przejściu z wieży do nawy formy prostokątnego otworu.

DATOWANIE. Wg informacji podanych przez L. Böttgera kościół zbudowano w 1584r.

LITERATURA.

1. L. Böttger, Die Bau- und Kunstdenkmäler..., Kr. Stolp, s.6-7. Datowanie: 1584r.
2. F. Mamuszka, J. Stankiewicz, Zabytki..., s.74, 21. Datowanie: 1584r.
3. P. Maliszewski, Zabytki..., z.6, s.27. Datowanie: 1584r.

Fot. 21. Dębica Kaszubska, kościół
pw św. Jana Chrzciciela- Wikipedia

Fot. 22. Dębica Kaszubska, kościół
pw św. Jana Chrzciciela- Wikipedia

5. DUNINOWO, pow. słupski, gm. Ustka

Historia kościoła pw. Matki Boskiej Częstochowskiej

(Źródło „Ziemia Słupska- dzieje i kultura”)

XV wieczny kościół w Duninowie jest zabytkiem klasy zerowej. Dawniej był kościołem ewangelickim, obecnie jest świątynią parafii rzymsko- katolickiej. Kościół był wzmiankowany już 1374 roku, zapiski o parafii są z 1493 roku. Z dawnego wyposażenia świątyni zachował się gotycki dzwon, barokowa ambona z końca XVII wieku, ołtarz główny i boczny, chrzcielnica, ławy empory, prospekt organowy i witraże z XIX wieku. Cennym zabytkiem jest płyta nagrobna J. Crummeliusa z 1615 roku i znajdujący się nad nią drewniany kartusz z dwoma herbami oraz dwoma skrzyżowanymi kopiami rycerskimi. W XIX wieku kościół w Duninowie za sprawą właścicieli dóbr von Belowów był ośrodkiem luterńskiego separatyzmu.

Opis architektoniczny kościoła pw. Matki Boskiej Częstochowskiej

Poniższy opis jest sporządzony na podstawie opracowania: Marek Ober; *Katalog architektury średniowiecznych kościołów wiejskich Pomorza Zachodniego (maszynopis), Duninowo*. Szczecin 1992.

DUNINOWO, pow. słupski, gm. Ustka, siedziba parafii (Dünnow, w 1493r. Dunnow)

WEZWANIE KOŚCIOŁA. Kościół pw. MB Częstochowskiej, w 1374r. p.w. NMP, św. Jana Ewangelisty i św. Małgorzaty.

WIADOMOŚCI ŹRÓDŁOWE O HISTORII KOŚCIOŁA. Dnia 25 czerwca 1374r. kościół w Duninowie został poświęcony.

WIADOMOŚCI O PRZEBUDOWACH, ZNISZCZENIACH, KONSERWACJI KOŚCIOŁA. W 1750r. wykonano barokowy hełm wieży. Konserwacja i rozbudowa kościoła w latach 1875-77.

CZY KOŚCIOŁ JEST ORIENTOWANY? Orientowany.

MATERIAŁ BUDOWLANY, TECHNIKA MURARSKA. Gruba warstwa tynku uniemożliwia ustalenie materiału. W cokole wieży i niekiedy w prezbiterium spod cegły XIXw. Odsłaniają się duże, przełamane głązy tworzące nierówny fundament. W wyższych piętrach wnętrza wieży ściany nieotynkowane, z cegły gotyckiej. Wg opisu L. Böttgera kościół mur. z cegły w wątku gotyckim, na kamiennym fundamencie. W portalu W nawy użyto kształtek o profilu migdała, wałka i ćwierćwałka; żebra sklepienia prezbiterium mają profil wałka na podkładce z 2 wklęsłok.

STOPIEŃ ZACHOWANIA PIERWOTNEJ, ŚREDNIOWIECZNEJ SUBSTANCJI KOŚCIOŁA. Ocenę stopnia zachowania kościoła uniemożliwiają tynki. Całowitemu przekształceniu uległy w XIXw. okna, podczas rozbudowy od S dostawiono dużą łożę kolatorską, od N- zakrystie.

ROZWIĄZANIE PRZESTRZENNE. Prostokątna nawa, oddzielona łukiem tęczowym od prezbiterium o równej z nawą szerokości, założonego na planie 6/10 z narożem na osi kościoła, ściany N i S są nieznacznie dłuższe od 4. ścian zamknięcia; od W dobudowana do nawy młodsza, niemal kwadratowa wieża. Nawa i prezbiterium wzniesione zostały zapewne równocześnie. Szerokość prezbiterium i nawy 11,25m; wieży 7,4m; dł. prezbiterium 10,0m, nawy 15,75m, wieży 7,15m, całego kościoła 32,9m. Grubość ścian nawy 1,02m, ściany tęczowej 0,76m, ścian wieloboku E 0,87m.

OPIS WNĘTRZA KOŚCIOŁA. Ściany grubo otynkowane, o wygładzonym licu. Nawę oddziela od prezbiterium szeroki (7,6m) ostrołuk tęczowy. W prezbiterium sklepienie krzyżowo-żebrowe w prześle prostokątnym, oraz 5- promienne w wieloboku. Masywne, grubo otynkowane żebra o profilu wałka na podkładce ujętej dwiema wklęsłkami spływają wprost na ściany tworząc ciężkie, proste wsporniki o trapezowym przekroju poziomym. Sklepienie jest zapewne pierwotne, wynika to także z opisu L. Böttgera.

Wewnątrz wieży drugi portal W nawy, ostrołukowy, w części cokołowej o wys. 0,5m nad poziom podłogi o skośnych, pozbawionych profili glifach, wyżej bogato profilowany, od zewnątrz kolejno migdał ujęty 2. żłobkami, 2 wałki we wklęsłkach, oraz krawędź przejścia zaokrąglona ćwierćwałkiem. Szer. portalu 2,8m, pierw. przejścia 2,04m; wys. odpowiednio 3,93 i 3,55m. Przejście wewn. nawy bez niszy portalowej, obustronnie zamurowanej w górnej części. Po obu stronach portalu widoczne fragmenty pierwotnego cokołu ściany W nawy, zakończonego pionowymi uskokami.

Wieża o konstrukcji z filarami wroźnymi, połączonymi w 2. piętrze wnętrza ostrołukami konstrukcyjnymi o nierównej wysokości.

PORTALE, NA ZEWNĄTRZ KOŚCIOŁA. Portal W wieży bardzo wysoki, ostrołukowy, oprofilowany 2. uskokami, szer. przejścia 1,7m; wys. 4,25m. Obecnie przejście portalu podwyższone zostało zapewne w XIXw. do pełnej wysokości ujmującej pierwotne przejście blendy- świadczy o tym zarówno jego znaczna wysokość, jak i mała liczba uskoków w krawędziach.

OKNA (tylko średniowieczne). Okna nawy duże, ostrołukowe, przedłużone niemal do posadzki, zapewne całkowicie z XIXw. W zamknięciu E prezbiterium okna mniejsze, ostrołukowe, od zewnątrz i wewnątrz oprofilowane uskokiem, przedłużona ku dołowi zewnętrzna krawędź uskołu tworzy poniżej okna płycinę z krótkim odcinkiem wąskiego fryzu ząbkowego- okna te w części górnej mogą nawiązywać do okien pierwotnych.

OPIS ZEWNĘTRZNY KOŚCIOŁA (oprócz okien i portali). Nawa i prezbiterium oszkarpowane, przypory dość wydatne, (0,8-0,82m) 1-uskokowe. Krótkie odcinki cokołu nawy widoczne po obu stronach d. portalu W wewnątrz wieży to jedyna pozostałość pierwotnego cokołu o profilu ćwierćwałka ujętego z obu stron 2 drobnymi uskokami, wys. cokołu 0,7m, szer. 12cm. Na zewnątrz cały kościół obiega prosty ceglany cokół z XIXw., w jego licu widoczne miejscami nieobrobione głązy. Gzyms podokapowy z XIXw., poniżej w prezbiterium biegną stalowe ściąg. Wieża pozbawiona wystroju, w każdej z 4 ścian poniżej gzymsu wieńczącego z XIXw. 2 otwory dźwiękowe o łukach półkołowych, w ścianie W obustronnie zamurowane W ścianie S poniżej 2 małe okienka, prostokątne i o łuku półkołowym.

WIDOCZNE W ARCHITEKTURZE KOŚCIOŁA ODZWIERCIEDLENIA WPŁYWÓW INNYCH BUDOWLI, EWENTUALNE WPŁYWY NA INNE BUDOWLE. Plan kościoła posiada zasadnicze cechy typu tzw. kościoła chórowego, gdyż równe szerokością nawie prezbiterium nie

zostało w jakikolwiek sposób wyodrębnione w bryle budowli. W przestrzeni wnętrza kościoła wydzielono jednak dwie odrębne części, nie tylko poprzez łuk tarczowy, lecz także przez różne formy przekrycia- strop w nawie i sklepienie w chórze. Jako budowla jednonawowa z oddzielnym łukiem tęczowym i sklepieniem prezbiterium na planie 6/10 z przyporą na osi, kościół w Duninowie jest rozwiązaniem unikatowym w skali Pomorza. Wszystkie pozostałe realizacje kościołów typu chórowego zamknięte są od E trzema lub pięcioma bokami. Jedyną analogią dla planu z przyporą na osi wśród kościołów pomorskich miast stanowi monumentalny, obejściowy, bazylikowy chór kościoła NMP w Stargardzie. Jedynym kościołem typu chórowego, w którym zastosowano łuk tęczowy, jest świątynia w Kiełpinie koło Gryfic, gdzie łuk usytuowano jednak o przeszło dalej ku E u nasady trójbocznego zamknięcia. Można przypuszczać, że forma kościoła w Duninowie powstała jako odmienny od pozostałych, jednostkowy wariant kościoła typu chórowego, będący wyrazem charakterystycznej dla późnego gotyku tendencji do komplikacji wnętrz sakralnych.

Sklepienia prezbiterium o prostej formie krzyżowej i wielopromiennej są znacznie uboższe od gwiaździstych sklepień far okolicznych miast.

Pozbawiona dekoracji monumentalna wieża wzorowana jest zapewne na wieży kościoła NMP w Darłowie. Także profile kształtek portalu W nawy odnaleźć można w detalu tej świątyni. Profil żeber sklepiennych prezbiterium ma analogię jedynie w żebrach sklepienia zakrystii kościoła w Cisowie z 4. ćw. XVw., podobny jest także do pierwotnego profilu lasek w oknach naw bocznych kościoła NMP w Słupsku.

DATOWANIE. Przestrzenny kształt kościoła, a także ostrołukowy, bogato profilowany portal W nawy, oraz forma pierw. cokołu nawy pozwalają datować nawę i prezbiterium na 2 połowę XVw. Prosta forma sklepień prezbiterium nie przeczy temu datowaniu, będąc wyrazem nie tyle ich archaizmu, co częściej w architekturze kościołów wiejskich redukcji. Wieża o półkołowych łukach otworów dźwiękowych oraz być może pierwotnego otworu przejścia portalu mogła powstać w końcu XVw.

LITERATURA.

1. L. Böttger, Die Bau- u. Kunstdenkmäler..., Kr. Stolp. s.9-10, Datowanie: najpóźniej XVw.
2. H. Heyden, Neue Aufsätze..., s.199.
3. F. Mamuszka, J. Stankiewicz, Zabytki..., s.18, 75, Datowanie: XVw.
4. H. Schulz, Pommersche..., s.90-91, Datowanie: XVw.
5. P. Maliszewski, Zabytki..., z.6, s.28. Datowanie: XVw.
6. Schematyzm..., s.332. Datowanie: XIVw.

Fot. 23. Duninowo, kościół od północnego- wschodu

Fot. 24. Duninowo, kościół od wschodu

6. GARDNA WIELKA, pow. słupski, gm. Smołdzino

Źródła; KOŚCIÓŁ W GARDNIE WIELKIEJ

Ksiądz Stanisław Kujot; *KTO ZAŁOŻYŁ PARAFIE W DZISIEJSZEJ DIECEZYI CHEŁMIŃSKIEJ? (Z MAPĄ) CZĘŚĆ PIERWSZA I DRUGA*, NAKŁADEM TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU, TORUŃ- 1903 i 1904. Fragmenty związane z kościółkiem w Gardnie Wielkiej:

[...] „Zanim jedyny, jaki się przechował, dowód podamy, że stolica włocławska czy kruświcka przynajmniej za Bolesława Śmiałego istniała i na Pomorze gdańskie się rozciągała, wykażemy, że Pomorze to na pewno już chrześcijańskie było, gdy św. Otto z Bambergu Pomorze nad Odrą nawracał (r. 1124.)¹

Dowodu tego dostarcza podróż misyjna biskupa. Według dokładnego opisu jej zaszedł on na wschód do Kołobrzega. Stąd udał się już tylko do Białogrodu nad Prosną (Persante), który, jak żywociarz sam zapisał, o dzień drogi od Kołobrzega leży, ale nie na wschód, tylko na południe. Dalszych grodów na wschód położonych, jak Gdańsk, Białogród nad Łebą, Gardna podle jeziora tegoż nazwiska, gdzie teraz resztki Słowińców dogorywają, Słupsk, Sławno, Otto św. już nie zwiedzał, nie był nawet w Koszalinie² pod Gołą górą, w pobliżu Kołobrzega, a jednak po tej podróży misyjnej nawrócenie całego Pomorza już było dokonane; tamtego dalszego, ku Wiśle położonego, ani wtenczas, ani później nikt nie nawracał — dla tego chyba że ono już chrześcijańskie było.

¹ przyp. aut.: Biskup Otton III z Bambergu odbył swoją podróż misyjną w dwu przejazdach tzn. w roku 1124 i w roku 1127.

² przyp. aut.: Koszalin w czasie podróży misyjnych Ottona III z Bambergu był niewielką osadą, wioską. W dokumencie pierwszy raz został wymieniony ponad pół wieku później, po podróżach misyjnych biskupa z Bambergu jako wieś przy Sanktuarium Maryjnym na Górze Chełmskiej (ksiądz Stanisław Kujot nazwał tę górę „pod Gołą górą”)

Zgadza się na to Małecki, choć w części tylko. Według niego nastąpiło nawrócenie okolicy Gdańska po r. 1112, w którym książę polski Nakło, Wyszogród i trzecią jakąś twierdzą, pewnie Świecie, na Pomorzanach zdobył.³...

...Z tegoż r. 1280 jest wiadomość o kościele św. Piotra w Chmielnie.⁴ R. 1282 zachodzi kościół św. Stanisława w Gardnie,⁵ w tej części Pomorza gdańskiego, która do diecezji wrocławskiej nie należała....

... Czy fundacyi tych kościelnych w XII wieku było więcej, nie wiemy, ale wystarczy nam wiedzieć, że takowe były. Więcej wykazać możemy z XIII wieku. Idą tu najprzód kościoły św. Stanisława w czasie przed i po kanonizacyi jego wzniesione w Rumi⁶, w Pelplinie⁷, w Świeciu⁸ i poza granicami archidyaconatu w Gardnie pod Słupskiem w ziemi sławskiej. R. 1282 powiada Mściwój II, że ojciec jego Świętopełk opatrzenie mu wyznaczył⁹; niezawodnie on też był jego założycielem." [...]

Opis architektoniczny kościoła pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny

Poniższy opis jest sporządzony na podstawie opracowania: Marek Ober; *Katalog architektury średniowiecznych kościołów wiejskich Pomorza Zachodniego (maszynopis), Gardna Wielka*. Szczecin 1992.

Gardna Wielka, pow. słupski, siedziba parafii.

WEZWANIE KOŚCIOŁA. Kościół p.w. Nawiedzenia NMP, w 1285r. p.w. św. Stanisława.

WIADOMOŚCI ŹRÓDŁOWE O HISTORII KOŚCIOŁA. W 1284r. książę Mestwin II przekazał patronat nad kościołem w Gardnie klasztorowi w Białobokach i kościołowi św. Mikołaja w Słupsku; w 1288r. potwierdzono ponownie tę darowiznę. W latach 1282-90 występuje w źródłach Themo, plebanus in Gardna.

WIADOMOŚCI O PRZEBUDOWACH, ZNISZCZENIACH, KONSERWACJI KOŚCIOŁA. Ok. 1842r. kościół przebudowano, rozbierając dużą wieżę.

CZY KOŚCIÓŁ JEST ORIENTOWANY? Orientowany.

MATERIAŁ BUDOWLANY, TECHNIKA MURARSKA. Kościół otynkowany, cementowe tynki tworzą 2 grube warstwy. Po odkuciu latem 1989r. tynków z dolnej części drugiego od E przęsła¹⁰ ścian bocznych odsłonięto pierwotne lico z cegły gotyckiej w wątku nieregularnym, sięgające do wys. ok. 2m nad poziom terenu w ścianie S i ok. 1,5m w ścianie N. Ponad powierzchnią terenu widoczne niektóre z głazów kamiennego fundamentu.

STOPIEŃ ZACHOWANIA PIERWOTNEJ, ŚREDNIOWIECZNEJ SUBSTANCJI KOŚCIOŁA. Nawa uległa w XIXw. znacznej przebudowie, jednak- jak sądzić można na podstawie zamieszczonego przez L. Böttgera planu z 1842r.- zachowano jej pierwotny plan, oraz rozczłonkowanie elewacji wewnętrznej. Pierwotna wieża została wówczas całkowicie rozebrana i zastąpiona nową, neogotycką.

ROZWIĄZANIE PRZESTRZENNE. Obszerna prostokątna sala, z węższą wieżą W o niemożliwym obecnie do ustalenia stosunku wiekowym względem nawy. Szer. 9,6m; dł. 19,6m.

OPIS WNĘTRZA KOŚCIOŁA. Z opisu i planu w inwentarzu L. Böttgera wynika, że przyporom w elewacji zewnętrznej odpowiadają we wnętrzu lizeny¹¹, połączone łukami o nieznannej formie i tworzące dzięki temu duże, członujące wewnętrzną elewację blendy¹².

PORTALE, NA ZEWNĄTRZ KOŚCIOŁA, 10. Brak śladów pierwotnych okien i portali.

OPIS ZEWNĘTRZNY KOŚCIOŁA (oprócz okien i portali). Kościół oszkarpowany, wysokie 1-uskokowe przypory są w miejscach skucia tynku całkowicie przemurowane cegłą XIXw. W narożach W przypory proste, w narożach E ustawione skośnie. W ścianie E dwie przypory sugerują podział wnętrza na 3 nawy. Szczyt E o schodkowych krawędziach, podzielony na 8 pól 9 lizenami o przekątnym ustawieniu, nad krawędzią szczytu przechodzącymi w niskie sterczyny. W każdym z

³ Gallus, 111—112

⁴ Pommerellisches Urkundenbuch

⁵ Scriptorum Rerum Prussicarum

⁶ Pommerellisches Urkundenbuch

⁷ Pommerellisches Urkundenbuch

⁸ Oswald Balcer, Genealogia

⁹ Pommerellisches Urkundenbuch

¹⁰ przęsło, odcinek sklepienia (lub przestrzeń odpowiadająca temu odcinkowi, również w planie),

¹¹ lizena, pionowy pas na murze podobny do pilastra, jednak bez bazy i głowicy, często połączony z sąsiednimi lizenami fryzmem arkadowym (romanizm). Służy do podziału płaszczyzny ściany i jej wzmocnienia.

¹² blenda *archit.*, ślepy otwór, płytka wnęka w murze, w formie arkady a. okna (wg słownika Kopalińskiego)

pól smukła blenda o łuku odcinkowym. Szczyt ten, utrzymany w typie późnogotyckich szczytów z terenu państwa zakonnego, jest zapewne w całości dziełem architekta, który prowadził przebudowę w XIXw. (na rysunku kościoła sprzed przebudowy szczyt nie wykracza ponad dach nawy).

WIDOCZNE W ARCHITEKTURZE KOŚCIOŁA ODZWIERCIEDLENIA WPŁYWÓW INNYCH BUDOWLI, EWENTUALNE WPŁYWY NA INNE BUDOWLE. Rozczłonkowanie elewacji wewnętrznej nawy dużymi blendami- o ile nie są to przygotowane dla sklepień łuki tarczowe- jest rzadkim motywem w architekturze pomorskich kościołów wiejskich. Jego genezę można wiązać z tzw. techniką grubego muru, występującą w szeregu dużych gotyckich kościołów w miastach. Świątyń wiejskich podejmujących ten motyw jest zaledwie 9, najbliższe z nich to kościoły w Czerninie k. Kołobrzegu z 1. ćw. XVIw. i Wieszynie k. Słupska (motyw obecnie niezachowany) z drugiej połowy XVw. Naśladowane wielopłaszczyznową organizację ścian miejskich far blendy sprowadzone zostały w tych kościołach do roli ornamentu. Dawna wieża rozczłonkowana była wg rysunku w inwentarzu w ścianach bocznych dwiema wysokimi, dwudzielnymi blendami o odcinkowych łukach podziałów. Taki rodzaj rozczłonkowania w zachodniej części Pomorza związany był z kręgiem wpływów dekoracji wież kościoła NMP w Stargardzie. Bardzo podobny wystrój posiada wieża nowomarchijskiego kościoła w Nawodnej k. Chojny.

Dwie ostrołukowe ślepe arkady w przyziemiu bocznych ścian wieży, niezależnie od tego, czy były pierwotnie otwarte, nawiązują z pewnością do wież z tzw. przejazdem poprzecznym do osi kościoła. Zdwojenie otworów przejazdu jest rozwiązaniem unikatowym. Ponieważ nieliczne wieże z przejazdem występują wyłącznie w zachodniej części Pomorza (najdalej na wschód wysunięty jest kościół w Chociwlu), przejście w Gardnie motywu z tak znacznej odległości pozwala domniemywać, że także kompozycja i forma blend mogła być wzorowana na grupie naśladownictw blend typu stargardzkiego.

DATOWANIE. Wobec braku w obecnym stanie kościoła jakichkolwiek pierwotnych detali podstawę dla datowania stanowią głównie członujące wewnętrzne elewacje nawy, blendy. Wraz z dekoracją dużej wieży pozwalają one datować kościół na drugą połowę XVw.

LITERATURA.

1. Böttger, Die Bau- u. Kunstdenkmäler..., Kr. Stolp, s. 11-12. Bez datowania.
2. F. Mamuszka, J. Stankiewicz, Zabytki..., s. 77. Datowanie: gotycki.
3. P. Maliszewski, Zabytki..., z.6, s.28. Datowanie: XVw.
4. Schematyzm..., s.266. Datowanie: XVw.

Fot. 25. Gardna Wielka, kościół widziany od południa

Fot. 26. Gardna Wielka, kościół widziany od południowego- zachodu

7. GRABNO- ZIMOWISKA, pow. słupski, gm. Ustka

Historia kościoła pw. św. Mikołaja

(Źródło „Ziemia Słupska- dzieje i kultura”)

Kościół był wyświęcony w 1356 roku jako kościół parafialny wraz z drewnianym kościołem w Ustce. Kościół w Ustce był filią kościoła w Grabnie. Ze średniowiecznej budowli pozostała jedynie wieża. Z zabytkowego wyposażenia zachował się ołtarz i empora z ok. 1615 roku, płyta nagrobna rodziny von Winterfelde z 1614 roku, ambona datowana na koniec XVIII wieku oraz prospekt organowy z XIX wieku.

Opis architektoniczny kościoła pw. św. Mikołaja

Poniższy opis jest sporządzony na podstawie opracowania: Marek Ober; *Katalog architektury średniowiecznych kościołów wiejskich Pomorza Zachodniego (maszynopis), Grabno-Zimowiska*. Szczecin 1992.

GRABNO- ZIMOWISKA, pow. słupski, gm. i parafia Ustka (Wintershagen)

WEZWANIE KOŚCIOŁA. Kościół filialny pw. śś Jana Chrzciciela i Mikołaja. Wezwanie to nadano podczas konsekracji w 1356r.

WIADOMOŚCI ŹRÓDŁOWE O HISTORII KOŚCIOŁA. Kościół konsekrowano w 1356r., filią parafii w Grabnie- Zimowiskach był wówczas kościół w Ustce (wg inskrypcji na tablicy z piaskowca, zapewne z XVIIw., umieszczonej w przyziemiu wieży).

WIADOMOŚCI O PRZEBUDOWACH, ZNISZCZENIACH, KONSERWACJI KOŚCIOŁA. Konserwacja nawy w 1613r. (data odkryta wiosną 1987r. pod tynkiem w prostokątnej płycinie w górnej części środkowej przypory ściany E- wg informacji tynkarzy) i w 1861r. (data wyryta w tynku szczytu *E).

CZY KOŚCIÓŁ JEST ORIENTOWANY? Orientowany.

MATERIAŁ BUDOWLANY, TECHNIKA MURARSKA. Wieża murowana z cegły 6,5-7,5 * 13 * 28,5cm w wątku nieregularnym i blokowym, ze znaczną ilością nieobrobionych i przełamanych gładów i mniejszych kamieni o chaotycznym układzie w licu, ilość gładów maleje ku górze; powyżej 1/2 wysokości mur czysto ceglany. Szczególnie dużo gładów w dolnej części ściany N, tworzą one nierówne, w większości kamienne lico. W ścianie W na lewo od portalu wmurowany duży kamień młyński, o średnicy 1,02m, pęknięty na dwie połowy. W dolnej części ścian wieży pozostałości cienkiej warstwy wapiennego tynku.

Nawa świeżo pokryta grubą warstwą nierówno zacieranego tynku (maj- czerwiec 1987r.), w 1986r. spod starego tynku widoczne były w dolnych partiach ścian liczne duże, przełamane i nieobrobione gładzi, tworzące w licu pewien nieregularny porządek warstwowy, wynikały wskutek dobierania gładów o różnych rozmiarach. Górne partie ścian przeważnie z cegły, tynk uniemożliwia ustalenie jej wymiarów.

STOPIEŃ ZACHOWANIA PIERWOTNEJ, ŚREDNIOWIECZNEJ SUBSTANCJI KOŚCIOŁA. Z kościoła konsekrowanego w 1356r. nie zachowały się z zapewne żadne pozostałości, można zresztą przypuszczać, że nie była to budowla murowana. Nie wiadomo, czy dolną część wieży wzniesiono przy nawie z 1356r., czy też przy innej, późniejszej budowli. Mury obecnej nawy mogą zawierać niewielkie fragmenty wcześniejszej murowanej nawy o nieznanym czasie budowy. Wieża zachowała mury i detal z XVI-XVIIw. Całość detalu nawy uległa przekształceniom, często wielokrotnym. W XIXw. dobudowano od N dużą lożę kolatorską.

ROZWIĄZANIE PRZESTRZENNE. Kwadratowa wieża z dobudowaną później prostokątną nawą (styk wieży i nawy czytelny jedynie na strychu. Szerokość wieży 6,8m, nawy 9,07m; dł. wieży 6,9m, nawy 14,6m; gr. ściany W wieży 1,08m.

OPIS WNĘTRZA KOŚCIOŁA. Wieża otwarta na nawę dużą ostrołukową arkadą, w dolnej części pod chórem muzycznym częściowo zamurowana arkada jest wyższa o 1,6m od obecnego stropu nawy, w nasadzie N jej łuku duży, występujący przed lico gład. Ściany wieży wewnętrznego przyziemia nie rozczłonkowane, w piętrze w ścianach W, N i S po 2 duże, głębokie nisze o silnie zaokrąglonych łukach odcinkowych, nieco szerszych, niż odległość między pionowymi krawędziami nisz. Wierzchołki łuków nisz umieszczone są na tym samym poziomie, co wierzchołek arkady do nawy, nieco powyżej wydatna odsadzka, ściany wyższych pięter nierozczłonkowane.

W nawie ściany grubo otynkowane, o wyrównanym licu, w strefie ok. 0,5m poniżej stropu oszalowane deskami ściany boczne muszą w tym miejscu być cieńsze.

PORTALE, NA ZEWNĄTRZ KOŚCIOŁA. Portal W wieży ostrołukowy, oprofilowany uskokiem zasłoniętym przez drewnianą ościeżnicę drzwi, szerokość portalu 1,5m, przejścia 1,24m; wys. odpowiednio 3,08 i 2,96m.

OKNA (tylko średniowieczne). Okna duże, prostokątne, wewnątrz nawy w niszach o łukach odcinkowych, nowożytnie.

OPIS ZEWNĘTRZNY KOŚCIOŁA (oprócz okien i portali). W ścianie W wieży powyżej portalu mała blenda o łuku odcinkowym, po jej obu stronach w licu widać ślepe łuki odcinkowe nisz wewnętrznej konstrukcji wieży, wykonane z promieniowo ułożonych na przemian 2 główek i wozówek; identyczne łuki w ścianach bocznych. W 1/2 wys. wieży w ścianach W, N i S małe okienko o łuku półkołowym. W górnej części wszystkie 4 ściany obiega wąski fryz ząbkowy wys. 2 warstw, poprowadzony bez przerw przez naroża; pośrodku szerszy każdej ze ścian przerwany za to przez małą blendę kołową. Poniżej fryzu po 2 otwory dźwiękowe o łukach półkołowych. Trapezowe szczyty naczółkowego dachu wieży o konstrukcji ryglowej.

Nawa oszkarpowana, niewydatne (0,21-0,32m) przypory o 1. uskoku lub bezuskokowe, w ścianie S o formie płytkich lizen, tylko niska, prosta, jednouskokowa przypora naroża SW występuje 0,5m przed lico. W górnej części środkowej przypory ściany E niewielka prostokątna płycina, zawierająca obecnie pokrytą tynkiem datę 1613r. Ściana E otrzymała zapewne w 1861r. wystrój neogotycki z 2. wysokich, rozpiętych między wierzchołkami przypór ostrołuków. Szczyt W nawy posiada konstrukcję ryglową.

WIDOCZNE W ARCHITEKTURZE KOŚCIOŁA ODZWIERCIEDLENIA WPŁYWÓW INNYCH BUDOWLI, EWENTUALNE WPŁYWY NA INNE BUDOWLE. Płytkie przypory-

właściwie lizeny- mają analogię w kościołach w niedalekim Możdżanowie i w Strzelinie. Niewielkie blendy kołowe, bez fryzu ząbkowego, występują w okolicznych późnogotyckich wieżach kościołów w Możdżanowie i Charnowie, ich pierwowzorem być mogą większe blendy kołowe w górnej części ściany W wieży kościoła w Kwakowie k. Słupska z poł. XVw.

DATOWANIE. Najstarszą częścią kościoła jest z pewnością dolna część wieży, do wys. odsadzki powyżej luków wewn. nisz. Płytkie profilowanie portalu W pojedynczym uskokiem, małej blendy o łuku odcinkowym oraz forma luków nisz i sposób wykonania ich w pełnej grubości muru (typowy dla pozostającej w XVIw. pod silnym wpływem Niderlandów architektury Gdańska) każą datować tę część wieży na 2. połowę XVIw.

Górna część wieży i nawa wzniesione zostały zapewne w 1613r., być może są one dziełem warsztatu, który w 1615r. całkowicie przebudował i powiększył nawę kościoła w Możdżanowie.

Kościół w Grabnie- Zimowiskach mimo powstania już w okresie nowożytnym wzniesiony został z uwzględnieniem tradycji wystroju późnogotyckich kościołów okolic Słupska, natomiast zastosowana w nim technika budowlana ma już częściowo charakter odmienny od stosowanej w późnym średniowieczu. Takie zjawisko wczesnego "neogotyku", lub lepiej "postgotyku" ma w zachodniej części analogię w kościele w Radowie Wielkim k. Łobza, wzniesionym również w 2. dekadzie XVIIw. z gotyckiej cegły o wiązaniu blokowym, nawet z użyciem kształtki profilowej.

LITERATURA.

1. L. Böttger, Die Bau- u. Kunstdenkmäler..., Kr. Stolp, s.105-106. Datowanie: dolna część wieży najstarsza (może XIVw.), górne piętra i nawa koniec średniowiecza.

2. F. Mamuszka, J. Stankiewicz, Zabytki..., s.105. Datowanie: najwcześniej ok. poł. XVIw., być może z wykorzystaniem relikwów pierwszego kościoła.

3. H. Schulz, Pommersche..., s.89. Datowanie: 1356r.

4. P. Maliszewski, Zabytki..., z.6, s.28. Datowanie: ok. poł. I ! XVIw. 5. Schematyzm..., s.346-47. Datowanie: ok. poł. XVIw.

Fot. 27. Grabno, kościół widziany od północnego- wschodu

fot. Dariusz Gulbicki

Fot. 28. Grabno, kościół widziany od wschodu

fot. Dariusz Gulbicki

8. KOBYLNICA, pow. słupski, gm. Kobylnica

Historia kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa

(Źródło „Ziemia Słupska- dzieje i kultura”)

Najstarszą częścią kościoła jest wieża, która została zbudowana w XIV wieku, kościół wówczas należał do słupskiego klasztoru norbertanek. W XVII wieku zbudowano nową nawę z trójbocznym chórem. Obecna nawa została zbudowana w 1931 roku. Z zabytkowego wyposażenia

kościół zachował się ołtarz kompilowany z elementów barokowych, prospekt organowy z 1781 roku oraz XIX- wieczna empora.

Opis architektoniczny kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa

Poniższy opis jest sporządzony na podstawie opracowania: Marek Ober; *Katalog architektury średniowiecznych kościołów wiejskich Pomorza Zachodniego (maszynopis), Kobylnica. Szczecin 1992.*

KOBYLNICA, pow. słupski, siedziba gminy i parafii (Kublitz- w 1344r. Cobelniz, Cubbeluiz)

WEZWANIE KOŚCIOŁA. Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa

WIADOMOŚCI ŹRÓDŁOWE O HISTORII KOŚCIOŁA. Uposażenie kościoła wzmiankowane w XIVw., kościół w 1530r.

WIADOMOŚCI O PRZEBUDOWACH, ZNISZCZENIACH, KONSERWACJI KOŚCIOŁA.

Nawę kościoła zbudowano w 1931r., poprzednia nawa pochodziła z XVIIw.

CZY KOŚCIÓŁ JEST ORIENTOWANY? Orientowany.

MATERIAŁ BUDOWLANY, TECHNIKA MURARSKA. Wieża częściowo otynkowana, częściowo tylko pobielona. Mury z cegły

7-7,5 * 12,5 * 26,5-28cm w wątku nieregularnym i wendyjskim, w partii cokołowej do wys. maks. 1,0m nieobrobione głązy, nieco występujące przed lico muru ceglanego.

STOPIEŃ ZACHOWANIA PIERWOTNEJ, ŚREDNIOWIECZNEJ SUBSTANCJI KOŚCIOŁA.

Ze średniowiecznego kościoła zachowana jedynie wieża. Hełm zapewne z 1871r. (data na chorągiewce).

ROZWIĄZANIE PRZESTRZENNE. Wieża na planie zbliżonym do kwadratu, szer. 6,0m; dł. 5,38m.

OPIS WNĘTRZA KOŚCIOŁA. Wieża otwarta na nawę dużą, ostrołukową arkadą.

PORTALE, NA ZEWNĄTRZ KOŚCIOŁA. Portal W ostrołukowy, oprofilowany 3. uskokami, szer. 2,08m, przejścia 1,68m; wys. przejścia 2,87m. Zewnętrzny uskok zakończony na nieobrobionych gładkach.

OPIS ZEWNĘTRZNY KOŚCIOŁA (oprócz okien i portali). W ścianach W, N i S górne piętro oddzielone fryzem ząbkowym wysokości 3 warstw cegieł. Poniżej fryzu po 1 małym otworze o łuku odcinkowym, w ścianach W i N ujętym wyższą ostrołukową blendą; w ścianie S oprofilowanym uskokiem. W ścianie N poniżej otworu mała blenda kołowa. Górne piętro w każdej z 3 ścian rozczłonkowane 4. blendami ostrołukowymi, których dolne krawędzie położone są zaledwie o 1. warstwę cegieł powyżej fryzu. W dwóch środkowych blendach duże otwory dźwiękowe o łukach odcinkowych. W ścianie E przy narożach 2 blendy ostrołukowe.

WIDOCZNE W ARCHITEKTURZE KOŚCIOŁA ODZWIERCIEDLENIA WPŁYWÓW INNYCH BUDOWLI, EWENTUALNE WPŁYWY NA INNE BUDOWLE. Wystrój wieży w Kobylnicy, o górnym piętrze rozczłonkowanym szeregiem ostrołukowych, dość niskich i szerokich blend, nie ma analogii w kościołach pobliskiego Słupska. Dekoracja ta albo jest kolejnym wśród wież kościołów wiejskich naśladownictwem blend bocznych ścian wieży kościoła NMP w Sławnie, z pewnością nie bezpośrednim, bardzo przetworzonym, wskutek czego blendy zostały tu podporządkowane dużym powierzchniom nierozczłonkowanych ścian; albo też zainspirowana została przez wystrój wieży kościoła NMP w Koszalinie i krąg zależnych od niej wież o piętrowym uszeregowaniu blend.

DATOWANIE. Występowanie w detalu wieży obok przeważających łuków ostrych także łuków odcinkowych oraz blendy kołowej, pozwala datować wieżę ogólnie na XVw.

LITERATURA.

1. L. Böttger, Die Bau- u. Kunstdenkmäler..., Kr. Stolp, s.4-5. Datowanie: okres gotyku.
2. F. Mamuszka, J. Stankiewicz, Zabytki..., s.80. Datowanie: XIVw.
3. P. Maliszewski, Zabytki..., z.6, s.29. Datowanie: XIVw.
4. Schematyzm..., s.334. Datowanie: XIVw.

9. KWAKOWO, pow. słupski, gm. Kobylnica

Historia kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny

(Źródło „Ziemia Słupska- dzieje i kultura”)

Wieś została wymieniona dopiero w 1480 roku i wówczas należała do rodziny Zitzewitz. Najstarszą częścią świątyni jest wieża, która została zbudowana na przełomie XIV i XV wieku. Nabożeństwa w tej świątyni aż do 1702 roku odbywały się w języku kaszubskim. Kościół posiada zabytkowe wyposażenie: XIX wieczną ambonę, chrzcielnicę, prospekt organowy oraz emporę. Na drewnianym stropie zachowało się stare XVIII wieczne malowidło ze sceną urodzenia Chrystusa.

Opis architektoniczny kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny

Poniższy opis jest sporządzony na podstawie opracowania: Marek Ober; *Katalog architektury średniowiecznych kościołów wiejskich Pomorza Zachodniego (maszynopis)*, Kwakowo. Szczecin 1992.

KWAKOWO, pow. słupski, gm. Kobylnica, siedziba parafii (Quackenburg)

WEZWANIE KOŚCIOŁA. Kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP.

WIADOMOŚCI ŹRÓDŁOWE O HISTORII KOŚCIOŁA. Kościół wzmiankowany po raz pierwszy w 1506r.

WIADOMOŚCI O PRZEBUDOWACH, ZNISZCZENIACH, KONSERWACJI KOŚCIOŁA. Po wojnie 30-letniej na miejscu zniszczonej wcześniej nawy kościoła średniowiecznego zbudowano nową nawę, którą z kolei zastąpiono ob. neogotycką budowlą w latach 1863-65.

CZY KOŚCIÓŁ JEST ORIENTOWANY? Orientowany.

MATERIAŁ BUDOWLANY, TECHNIKA MURARSKA. Wieża murowana z cegły 7,5-8,5 * 14-14,5 * 29,5-30cm w wątku nieregularnym, w elewacji W nieciągły ozdobny wątek, tworzący z główek zendrówek ornament rombów. Partia cokołowa o nierównej wysokości, maksymalnie do 1,0m nad poziom terenu z nieobrobionych i przełamanych gładów, licujących z ceglany murem. Miejscami, zwłaszcza w górnych partiach ścian, pozostałości tynku z XIXw.

STOPIEŃ ZACHOWANIA PIERWOTNEJ, ŚREDNIOWIECZNEJ SUBSTANCJI KOŚCIOŁA. Ze średniowiecznego kościoła zachowała się jedynie wieża, zapewne o pełnej pierwotnej wysokości, z nadbudowanym niskim piętrem z lat 1863-65.

ROZWIĄZANIE PRZESTRZENNE. Wieża poprzecznie prostokątna, szer. 7,4m; dł. 5,8m; gr. ściany W 1,25m.

PORTALE, NA ZEWNĄTRZ KOŚCIOŁA. Portal W ostrołukowy, oprofilowany uskokiem, krawędzie uskołu i przejścia sfazowane, szer. przejścia 1,85m, wys. 3,03m.

OPIS ZEWNĘTRZNY KOŚCIOŁA (oprócz okien i portali). Średniowieczny mur wieży zakończony fryzem wnękowym, pierwotnie podokapowym, wys. 4 warstw cegieł, zakończonym w odległości główki + wozówki od naroży. Przez większą część wysokości wieży pośrodku elewacji W biegnie smukła, płytka blenda ostrołukowa, mieszcząca okno 1. piętra (o łuku półkołowym, zapewne z XIXw.) ujęte pierwotnie niszą o silnie zaokrąglonym ostrołuku, oraz wyżej dwa niewielkie otwory dźwiękowe: dolny o łuku odcinkowym w niszy ostrołukowej; górny ostrołukowy, bez niszy. Po obu stronach łuku dużej blendy 2 bardzo płytkie, duże blendy kołowe. W ścianach bocznych wieży po 2 umieszczone jedna nad drugą blendy ostrołukowe, w dolnych blendach przebite w XIXw. Okna.

WIDOCZNE W ARCHITEKTURZE KOŚCIOŁA ODZWIERCIEDLENIA WPŁYWÓW INNYCH BUDOWLI, EWENTUALNE WPŁYWY NA INNE BUDOWLE. Kompozycja W elewacji wieży, oddziaływującej masywem gładkiego muru, z podporządkowaną mu, lecz wyraźnie zaznaczoną wertykalnymi elementami (portal i blenda) osią, jest zapewne wzorowana na wieży kościoła NMP w Słupsku z wielkim oknem nad portalem W. Dwie blendy kołowe umieszczone wysoko po obu stronach łuku dużej blendy i o średnicy równej jej szerokości mogą być reminiscencją dużych kół wierzchołkowych blend wieży N kościoła NMP w Stargardzie- motywu, który naśladowano w dziesiątkach wież i szczytów kościołów miast i wsi, zwłaszcza w zachodniej

części Pomorza. Kołowe blendy z Kwakowa naśladowano zapewne w wieżach w Charnowie, Możdżanowie i Grabnie- Zimowiskach.

DATOWANIE. Ostrołukowe formy portalu i blend wraz samodzielnyimi blendami kołowymi pozwalają datować wieżę na ok. połowy XVw.

LITERATURA.

1. L. Böttger, Die Bau- u. Kunstdenkmäler..., Kr. Stolp, s.21. Datowanie: XVw.
2. H. Heyden, Neue Aufsätze..., s.197.
3. F. Mamuszka, J. Stankiewicz, Zabytki..., s.83. Datowanie: XIVw.
4. P. Maliszewski, Zabytki..., z.6, s.29. Datowanie: XIVw.
5. Schematyzm..., s.335. Datowanie: XIVw.

Fot. 29. Kwakowo, kościół pw Niepokalanego
Poczęcia NMP- [Wikipedia](#)

10. MOŹDŻANOWO, pow. słupski, gm. Ustka

Historia kościoła pw. św. Bartłomieja Apostoła

(Źródło „Ziemia Słupska- dzieje i kultura”)

W czasie budowy kościoła wieś należała do klasztoru w Białobokach i jego filii- klasztoru norbertanek ze Słupska. Kościół wzniesiony został w XIV wieku- w 1374 roku biskup kamieński dokonał poświęcenia kościoła. Z zabytkowego wyposażenia zachowała się granitowa kropielnica, ołtarz z XVII wieku, witraże z pierwszej połowy XVII wieku, prospekt organowy, empory i ławki z XIX wieku.

Opis architektoniczny kościoła pw. św. Bartłomieja Apostoła

Poniższy opis jest sporządzony na podstawie opracowania: Marek Ober; *Katalog architektury średniowiecznych kościołów wiejskich Pomorza Zachodniego (maszynopis), Możdżanowo*. Szczecin 1992.

MOŹDŻANOWO, pow. słupski, gm. Ustka, parafia Duninowo (Matzenow, w 1490r. Mutzenouwe) WEZWANIE KOŚCIOŁA. Kościół filialny pw. św. Bartłomieja Apostoła, w 1374r. kaplica chrzcielna p.w. św. Jodoka.

WIADOMOŚCI ŹRÓDŁOWE O HISTORII KOŚCIOŁA. W 1374r. w Możdżanowie istniała kaplica, kościół wzmiankowany po raz pierwszy w 1490r.

WIADOMOŚCI O PRZEBUDOWACH, ZNISZCZENIACH, KONSERWACJI KOŚCIOŁA. Wg chronostychu (d. na przedpiersiu empory) nawę poszerzono ku S w 1615r.

CZY KOŚCIÓŁ JEST ORIENTOWANY? Orientowany.

MATERIAŁ BUDOWLANY, TECHNIKA MURARSKA. Wieża murowana z cegły 7-8 * 12-13 * 27-28,5cm, nierówny fundament do wys. maks. ok. 1m nad poziom terenu z dużych, przełamanych głazów, licujących z ceglany murem. Wątek ceglano-licowy w dolnej części wendyjski i nieregularny, w ścianach bocznych tworzący bardzo regularny dekoracyjny ornament rombów z główek zendrówki (3 słupy po 2 romby). W górnej części wąż gotycki.

Nawa w części pierwotnie z cegły 6,5-8,5 * 12,5-13 * 27-28,5cm, w wążku bardzo nieregularnym, niekiedy blokowym, na nierównym fundamencie z głazów na ogół nieobrabianych lub tylko przełamanych (jedynie w narożu NE pojedynczo dość starannie obrobione ciosy), występujących przed lico muru ceglano-licowego ok. 15-20cm. Ściany nawy malowane na czerwono z naniesioną białą linią siecią fałszywych spoin, nie pokrywających się z rzeczywistymi spoinami.

STOPIEŃ ZACHOWANIA PIERWOTNEJ, ŚREDNIOWIECZNEJ SUBSTANCJI KOŚCIOŁA. Ze średniowiecznego kościoła zachowała się wieża oraz fundamenty ścian N i częściowo E nawy; pierwotnie detal występuje jedynie w wieży. Podczas rozbudowy w 1615r. rozebrano niemal całe ściany nawy, by wznieść je od nowa na dawnym, kamiennym fundamencie.

ROZWIĄZANIE PRZESTRZENNE. Najstarszą częścią kościoła jest wieża, poprzecznie prostokątna, szer. 5,65m, dł. 5,15m, gr. ściany E 0,76m. Nie można ustalić, czy pierwotnie nawa zbudowana była równocześnie z wieżą, czy też wieżę dostawiono do wcześniejszej sali. Obecnie nawę dobudowano do wieży- częściowo na starym fundamencie- w 1615r., jej szer. w części nawiązującej do nawy pierw. 6,5m; dł. 14,3m; gr. ściany N między lizenami 0,49m. Długość całego kościoła 19,45m. 8. Ściany nawy otynkowane, o lekko nierównym licu. Pierwotnie SE wroźnik nawy zachowany dzięki pozostawieniu krótkiego odcinka ściany S, jej dalszy przebieg zaznacza belka sosrębu, podparta szeregiem słupów.

OPIS WNĘTRZA KOŚCIOŁA. Wieża otwarta na nawę niewielką arkadą ostrołukową, oprofilowaną uskokiem od strony nawy, szer. przejścia 1,7m.

PORTALE, NA ZEWNĄTRZ KOŚCIOŁA. Portal W wieży ostrołukowy, oprofilowany 3 uskokiem, łuki 2 zewnętrznych uskoków są silnie przegięte w nasadach, wewnątrz uskok jest szerszy w archiwolcie, dzięki czemu otwór przejścia zamyka prawidłowy ostrołuk, nieco obniżony w stosunku do łuków uskoków. Wokół archiwolty łuk okalający z wozówek. Szer. portalu 2,47m, przejścia 1,5m; wys. odpowiednio 3,55 i 2,87m. Bezpośrednio nad wierzchołkiem łuku okalającego

archiwoltę mała wnęka w kształcie krzyża łacińskiego, przesunięta nieco na prawo, ramiona wnęki o szer. 1 główki cegły, wys. krzyża 11 warstw.

OKNA (tylko średniowieczne). Okna nawy prostokątne, zamknięte płaskimi łukami, zapewne z XVIII-XIXw.

OPIS ZEWNĘTRZNY KOŚCIOŁA (oprócz okien i portali). Wieża o bardzo oszczędnym wystroju, nieco poniżej 1/2 wys. w elewacji W 2, w elewacji S niewielka blenda kołowa, w ścianach W, N i S na tej samej wysokości okienko o łuku półkołowym, w ścianach W i N z łukiem okalającym z główek. Bezpośrednio powyżej poziomu blend kołowych i okienek w każdej z 3 ścian 10 regularnie rozmieszczonych w odstępach główki + wozówki cegły pionowych szwów, biegnących przez wys. 7-8 warstw. Są to ślady rozpoczętych wąskich blend, które w ilości po 5 w każdej ze ścian członować miały elewacje wieży, a z których wykonania wkrótce zrezygnowano. Ornament rombów z zendrówki kończy się na dolnych krawędziach tych blend.

W poziomie górnych zakończeń szwów wątek ulega zmianie na gotycki, a spoiny stają się węższe, przez co lico zyskuje ogólnie ciemniejszą barwę- zapewne świadczy to o przerwie w budowie. W górnej części wieży w każdej ze ścian (w tym także w ścianie E ponad dachem nawy) 2 wysokie otwory dźwiękowe o łukach odcinkowych, w ścianie W wąskie (szerokości wozówki), szersze w ścianach bocznych (wozówka + główka), najszersze (2 wozówki) w ścianie E. W ścianie E widoczny ślad krawędzi dachu nawy sprzed 1615r.

Nawa oszkarpowana płytkami (13-15cm) bezuskokowymi zenami szer. 0,6m; 2 analogiczne lizeny członują także dobudowaną w 1615r. część ściany E. Między lizenami biegnie niski, licujący z nimi cokół z gładów, zakończony na różnej w poszczególnych "prześlach" ściany wysokości (0,4-1,0m) skośną, pokrytą cegłą odsadzką. Zarówno niewielka grubość ścian E i N, jak i występowanie w ich bardzo nieregularnego wątku partii o wątku blokowym, świadczą o wzniesieniu ich w 1615r. praktycznie od nowa, jedynie na dawnych fundamentach, z wykorzystaniem najniższych partii części lizen.

WIDOCZNE W ARCHITEKTURZE KOŚCIOŁA ODZWIERCIEDLENIA WPŁYWÓW INNYCH BUDOWLI, EWENTUALNE WPŁYWY NA INNE BUDOWLE. Płytkie lizeny ścian nawy mają analogię w pobliskim kościele w Strzelinie k. Słupska z końca XVw., wzorowanym z kolei ściśle na ramowym systemie ścian ośmiobocznej kaplicy św. Jerzego w Słupsku. Nie wiadomo, czy w średniowiecznych ścianach nawy kościoła w Możdżanowie powtórzono za Słupskiem i Strzelinem zamykającą "ramę" od góry poziomą belkę- po odbudowie z 1615r. brak tego elementu.

Zarzucona w trakcie budowy- być może wskutek przerwy w jej toku- dekoracja ścian wieży szeregiem wąskich, zapewne smukłych blend nawiązywała z pewnością do wystroju bocznych ścian wieży kościoła NMP w Sławnie, na którym wzorowano 10 wież kościołów wiejskich w tej części Pomorza; najbliższa zamierzanej w Możdżanowie była zapewne zredukowana już i przekształcona redakcją tego motywu, jaką zastosowano w bocznych ścianach wieży w Rzyszczewie k. Sławna. Rezygnacja z blend upodobniła budowlę do monumentalnej, nierozczłonkowanej wieży kościoła NMP w Darłowie, której formę często naśladowali twórcy wież kościołów wiejskich na obszarze na wschód od Koszalina, m.in. wieży w niedalekim Duninowie. Małe blendy kołowe, użyte jako samodzielny motyw, występują w paru wieżach rejonu między Słupskiem i Ustką, np. w Charnowie, i Grabnie- Zimowiskach. Być może właśnie blendy w Możdżanowie, wzorowane zapewne na wieży w Kwakowie k. Słupska, stały się wzorem dla wystroju tych wież.

DATOWANIE. Obecność w dolnej części wieży ostrołuku portalu, samodzielnych blend kołowych, a także najprawdopodobniej planowanego szeregu wąskich blend wzorowanych na wieży kościoła NMP w Sławnie pozwala datować ją na 2. połowę XVw. Część górną nadbudowano zapewne po krótkiej przerwie, jeszcze przed końcem stulecia, najpóźniej wraz z wzniesieniem nawy. Dawna nawa o charakterystycznym rozczłonkowaniu ścian płytkimi lizenami, wzorowanym na ramowym systemie ścian kaplicy w Słupsku i kościoła w Strzelinie, zbudowana została na przełomie XV i XVIw., jednak później uległa zniszczeniu lub została w większej części rozebrana po czym wzniesiono ją na nowo w 1615r. jednocześnie z poszerzeniem o część S. W 1490r., gdy wzmiankowano kościół, jedyną murowaną jego częścią była zapewne wieża, wzniesiona przy

ryglowej lub drewnianej nawie. Żadnej z murowanych części kościoła nie można odnieść do daty 1374r., z tego czasu pochodzić mogła nawa, do której w XVw. dobudowano wieżę.

LITERATURA.

1. L. Böttger, Die Bau- u. Kunstdenkmäler..., Kr. Stolp, s.18-19, Bez datowania średniowiecznych części kościoła.
2. F. Mamuszka, J. Stankiewicz, Zabytki..., s.87. Datowanie: wieża XIVw.
3. H. Schulz, Pommersche..., s.90. Bez datowania.
4. H. Heyden, Kirchen Pommerns..., s.49. Bezdatowania.
5. H. Heyden, Neue Aufsätze..., s.197. Bez datowania.
6. P. Maliszewski, Zabytki..., z.6, s.29. Datowanie: dolnej części wieży XIVw., górnej część wieży i nawa XVw.
7. Schematyzm..., s.332-333. Datowanie: XVw.

Fot. 30. Mozdzanowo, kościół widok od wschodu

Fot. Maria Golińska

Fot. 31. Mozdzanowo, kościół widok od południowego- wschodu

Fot. Maria Golińska

11. OSOWO, pow. słupski, gm. Kępice

Historia kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa

(Źródło „Ziemia Słupska- dzieje i kultura”)

Kościół usytuowany na wzgórzu w środku wsi, po północnej stronie głównej drogi wiejskiej. Przy kościele znajduje się olbrzymi, jak na wielkość wsi, cmentarz. Kościół wybudowano w 1500 roku.

Opis architektoniczny kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa

Poniższy opis jest sporządzony na podstawie opracowania: Marek Ober; *Katalog architektury średniowiecznych kościołów wiejskich Pomorza Zachodniego (maszynopis)*, Osowo. Szczecin 1992.

OSOWO pow. słupski, gm. i parafia Kępice (Wussow)

WEZWANIE KOŚCIOŁA. Kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa

CZY KOŚCIÓŁ JEST ORIENTOWANY? Orientowany.

MATERIAŁ BUDOWLANY, TECHNIKA MURARSKA. Gruba warstwa tynku, zwłaszcza w części W nawy, utrudnia ustalenie materiału, w E części nawy duże ubytki tynku odsłaniają nieobrobione głązy chaotycznie rozmieszczone we w przewadze ceglany licu oraz cegłę 7-8 * 13,5-14 * 27-27,5cm, w wątku bardzo nieregularnym, miejscami blokowym, o spoinach opracowanych profilem żłobka. Udział cegły w licu wzrasta w górnych partiach ścian.

We wieży spod tynku odsłaniają się jedynie duże, przełamane głązy nierównego fundamentu. Wyżej wieża zapewne czysto ceglana. 6. Kościół zachował większość murów obwodowych i część detali, znaczne partie lica w górnej części wieży wymienione w XIXw. Część W ściany S odbudowana po 1945r. po rozebraniu przybudówki.

ROZWIĄZANIE PRZESTRZENNE. Wydłużona sala z płytkim zamknięciem 5- boczny od E, od W węższa wieża na rzucie zbliżonym do kwadratu. Wieżę wzniesiono zapewne równocześnie z nawą. Rzut kościoła wykazuje szereg nieregularności, np. ściana S nawy tworzy wklęsły łuk o strzałce ok. 0,2m. Naroża zamknięcia *E zaoblone. (Szer. nawy 9,0m, wieży 28! 6,4m, (dł. nawy 23,2m, w tym wielobocznego zamknięcia 3,4m, wieży 5,3m, całego kościoła 28,5m; wys. wnętrza nawy 4,3m, muru wieży 12,0m, wieży wraz z hełmem 23,8m; gr. ścian nawy 0,6m, ściany W wieży 0,98m.

OPIS WNĘTRZA KOŚCIOŁA. Ściany grubo otynkowane, o wyrównanym licu. Z wieży do nawy prowadzi umieszczona nieco asymetrycznie arkada ostrołukowa, wierzchołek arkady przypada ok. 1m ponad stropem nawy, szer. arkady w świetle 1,6m, od strony wnętrza wieży arkada oprofilowana jest 2 uskokami. Wewnątrz wieży w przyziemiu niewydatne (0,2m) filary wrożne o przekroju litery L, piętro wieży niedostępne.

PORTALE, NA ZEWNĄTRZ KOŚCIOŁA. Portal W wieży o spłaszczonym łuku półkołowym, pierwotnie oprofilowany 2 uskokami, krawędź wewnętrzna uskoku obecnie skuta w formie szerokiej fazy. Szerokość portalu 2,21m, przejścia 1,58m; wys. odpowiednio 3,15 i 2,55m. W ścianie S nawy wejście z dawnej przybudówki, łuku odcinkowym, z XIXw.

OKNA (tylko średniowieczne). Okna dość duże, kwadratowe, od wewnątrz w niszach o łukach odcinkowych, z XVIII-XIXw. Brak śladów okien pierwotnych.

OPIS ZEWNĘTRZNY KOŚCIOŁA (oprócz okien i portali). Nawa oszkarpowana, niewydatne (0,15-0,35m) bezuskokowe lizeny umieszczone są tylko w narożach W, w krańcach E ścian bocznych, oraz w 2 spośród ścian zamknięcia, gdzie przypadają nie w narożach, lecz pośrodku ścian wieloboku.

Wieża pozbawiona dekoracji, jedynie w górnej części każdej z 4 ścian po 2 dość duże otwory dźwiękowe o łukach półkołowych, oprofilowane uskokiem.

WIDOCZNE W ARCHITEKTURZE KOŚCIOŁA ODZWIERCIEDLENIA WPŁYWÓW INNYCH BUDOWLI, EWENTUALNE WPŁYWY NA INNE BUDOWLE. Plan kościoła nawiązuje do popularnego zwłaszcza w nadmorskim pasie wschodniej części Pomorza typu sali o wielobocznym zamknięciu, określanego jako typ kościoła chórowego. Płytkie wieloboczne

zamknięcia występują w niektórych świątyniach należących do tego typu, np. we wzniesionych w 4. ćwieci XVw. kościołach w Cieszynie i Jamnie k. Koszalina. Dalsze spłylenie zamknięcia nastąpiło na przełomie stuleci i z początkiem XVIw. w trójnawowych kościołach w Łącku między Darłowem i Ustką, oraz w Kołczewie na wyspie Wolin; a także w salowym kościele w Dobiesławiu.

Masywna, pozbawiona dekoracji wieża należy do kręgu wpływów wież far miejskich wschodniej części Pomorza, przede wszystkim kościoła NMP w Darłowie.

DATOWANIE. Półkołowa forma łuków portalu W i otworów dźwiękowych, oraz płytki wielobok zamknięcia E pozwalają datować kościół na 1. połowę XVIw.

LITERATURA.

1. J. Kohte, Die Bau- u. Kunstdenkmäler..., Kr. Schivelbein, Dramburg, Neustettin, Bublitz u. Rummelsburg, s.125, Datowanie: ok. 1500r.

2. H. Schulz, Pommersche..., s.77-78. Bez datowania.

3. P. Maliszewski, Zabytki..., z.6, s.20. Datowanie: ok. 1500r.

4. Schematyzm..., s.286. Datowanie: ok. 1500r.

5. F. Dzierżanowski, D. Szpakowska, Pomiar kościoła w Osowie 1:200, PKZ Warszawa 1964- opracowanie w zbiorach WKZ w Słupsku.